

Vierde Nederlandse SDG Rapportage

Nederland Ontwikkelt Duurzaam

Mei 2020

Inhoudsopgave

DEEL A. GEZAMENLIJKE INLEIDING	3
1. Nederland internationaal vergeleken	3
2. Nieuwe initiatieven in het afgelopen jaar	6
3. Kansen en uitdagingen voor de toekomst	7
DEEL B. RIJKSOVERHEID	9
1. Leven lang ontwikkelen en de toekomst van werk	9
2. Duurzame mobiliteit	11
3. Duurzame verstedelijking	14
4. SDG-relevantie van bestaand beleid	16
DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN	19
1. De SDG's in het lokale bestuur	19
2. Interbestuurlijke samenwerking	19
3. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving	19
4. Gezonde leefomgeving en natuur	20
5. Energie, klimaat en circulaire economie	20
DEEL D. BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN	22
1. Publiek-private partnerschappen en inspirerende voorbeelden	22
2. Uitdagingen en kansen	23
DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD	25
1. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's	25
2. Inspirerende voorbeelden	26
3. Nederlandse inzet	26
4. Stand van zaken	26
DEEL F. KENNISINSTELLINGEN	28
1. Middelbaar beroepsonderwijs	28
2. Hogescholen	28
3. Universiteiten	28
4. Nationale initiatieven in onderzoek	29
DEEL G. JONGEREN	30
1. De huidige jongerengeneratie staat steeds meer onder druk	30
2. Toename in verschillen tussen jongeren	30
3. Het begint bij ontwikkeling	31
4. Druk op jongeren veroorzaakt stress	31
5. Werken aan een schone en leefbare planeet	31
6. Inspraak is essentieel	32
7. Een laatste kanttekening	32
DEEL H. MENSENRECHTEN met focus op gendergelijkheid	33
1. SDG's en mensenrechten	33
2. Gendergelijkheid (SDG 5)	33
3. Gendergelijkheid en de arbeidsmarkt	33
4. Geweld tegen vrouwen	34
5. Nederland kan beter	35

DEEL A. GEZAMENLIJKE INLEIDING

Gezamenlijk opgesteld door de Rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), mede namens het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW) voor de decentrale overheden, VNO-NCW, MKB-Nederland en Global Compact Netwerk Nederland voor het bedrijfsleven en de financiële sector, Partos voor het maatschappelijk middenveld, NWO-WOTRO voor de kennisinstellingen, de Nationale Jeugdraad (NJR) voor de jongerenorganisaties en het College voor de Rechten van de Mens.

Een SDG-rapportage in tijden van de huidige corona-crisis roept wellicht de vraag op: is dat nu wel relevant? Bij een acute crisis gaat de aandacht immers uit naar het 'hier en nu', de rest komt later. Toch vinden wij – als gezamenlijke opstellers – het belangrijk deze rapportage juist nu te delen met Kamerleden en het grotere publiek. De huidige crisis zal hoe dan ook van invloed zijn op de mate waarin we als Nederland op koers liggen om de doelen in 2030 te behalen, zowel in negatieve als positieve zin. Desalniettemin is het nuttig om terug te kijken op ingezet beleid en activiteiten door een breed spectrum aan stakeholders die dagelijks werken aan het bereiken van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's). Hoe dichterbij het behalen van de SDG's, des te beter we in staat zullen zijn snel te herstellen van de huidige en toekomstige crises.

De aandacht en inspanningen voor de SDG's ipv aandacht en inspanningen voor de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) zijn het afgelopen jaar opnieuw toegenomen. Vele organisaties intensiveerden de bestaande inzet of schaalden op, anderen ontdekten de agenda voor het eerst en gingen er enthousiast mee aan de slag. Deze inzet sluit aan bij de grote transities waar Nederland en de wereld voor staan. Het roer moet om, dat is voor steeds meer mensen duidelijk. Verandering hangt in de lucht. We staan aan het begin van de *Transition Twenties* en de door de VN uitgeroepen *Decade of Action and Delivery*. De SDG's bieden een aantrekkelijk en voor iedereen te begrijpen plan voor een duurzame en inclusieve samenleving.

Dat handelingsperspectief wordt steeds belangrijker voor mensen en organisaties die zoeken naar impact. Niet alleen vanuit altruïsme, maar ook om de toekomst veilig te stellen. Het concept van 'brede welvaart', wat in Nederland gebruikt wordt om verder te kijken dan economische groei, sluit goed aan bij de SDG-agenda. Het betekent aandacht voor welvaart en welzijn, niet alleen in het hier en nu, maar ook in de toekomst en voor mensen in andere delen van de wereld. De SDG's geven daartoe een concreet actieplan en bieden een overkoepelend kader waaraan grote en kleine acties kunnen bijdragen. De integratie van de jaarlijkse SDG-meting en de Monitor Brede Welvaart door het CBS maakt duidelijk hoezeer het streven naar de SDG's en brede welvaart met elkaar zijn verbonden.

Het is tijd om de schouders eronder te zetten: de VN constateert dat er nog veel te doen is om over tien jaar de SDG's te bereiken en dat wereldwijd op belangrijke punten, met name milieu en ongelijkheid, de trend niet de goede kant op gaat. Daarom roept de

secretaris-generaal van de VN, António Guterres, alle 193 lidstaten op om een versnelling in te zetten, zowel nationaal als door internationale samenwerking voor het bereiken van de SDG's op mondiaal niveau. Ook Nederland is hieraan geëngageerd. Op Europees niveau vormen de SDG's het overkoepelende kader. De Europese Commissie stelt de SDG's centraal in haar zes kernprioriteiten: 1) een Europese 'Green Deal'; 2) een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk; 3) een economie die werkt voor de mensen; 4) een sterker Europa in de wereld; 5) bevordering van onze Europese levenswijze; 6) een nieuwe impuls voor Europese democratie. De SDG's dienen dus als leidraad voor de werkzaamheden van de Commissie in alle sectoren, zowel binnen de Unie als daarbuiten. Dit geeft ook voor Nederland een nieuwe impuls aan inzet op de 2030 Agenda.

In dit onderdeel wordt eerst onder de loep genomen hoe Nederland er in 2019 voor stond volgens verschillende vergelijkende rapporten. Daarna markeren we een aantal bijzondere initiatieven van het afgelopen jaar die de doelen dichterbij brengen. Tot slot benoemen we de kansen en uitdagingen om de komende *Decade of Action and Delivery* tot een succes te maken.

1. Nederland internationaal vergeleken

Regelmatig wordt er onderzoek gedaan naar hoe Nederland ervoor staat met het behalen van de SDG's. Deze onderzoeken omvatten relatieve metingen, dat betekent dat Nederland wordt vergeleken met andere landen om de voortgang te monitoren. Onder andere het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), de EU en het *Sustainable Development Solutions Network (SDSN)* / Bertelsmann Stiftung publiceren SDG-metingen. De wereldwijd afgesproken indicatoren van de VN vormen de basis om zo de vergelijkbaarheid te verzekeren. Echter, de indicatoren die organisaties gebruiken kunnen van elkaar verschillen. Dit heeft te maken met de beschikbaarheid, betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid van data. Ook kunnen aangepaste indicatoren worden gebruikt omdat deze relevanter zijn in een bepaalde context. De nationale meting van het CBS is meer op Nederland toegepast dan de mondiale meting, en de metingen op Europees of OESO-niveau zitten daar tussenin. Hierdoor kan het beeld over Nederland per rapport iets verschillen. De rapporten vullen elkaar echter goed aan en samen geven ze een goed beeld van hoe Nederland ervoor staat met het behalen van de SDG's. Hieronder een kort overzicht van de uitkomsten van deze rapporten.

1.1 CBS: Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2020

Gelijktijdig met deze rapportage publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de jaarlijkse Monitor Brede Welvaart en SDG's. Deze publicatie bevat recente cijfers over de trendmatige ontwikkeling en Europese positie van Nederland met betrekking tot

de SDG's. Het CBS heeft de VN-indicatoren aangevuld met indicatoren die passen in de Nederlandse context (SDG+ indicatoren). Nederland blijft in Europa koploper op: geen armoede (SDG 1), industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie (SDG 9), ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid (SDG 10), vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties (SDG 16) en partnerschap om doelstellingen te bereiken (SDG 17). Positieve ontwikkelingen constateert het CBS t.a.v. de trendmatig toenemende netto arbeidsparticipatie van zowel vrouwen als mannen, het mediaan besteedbaar inkomen, individuele consumptie, (rakenvlakken met SDG 1, SDG 5 en SDG 8). Waar Nederland volgens de 2020 Monitor blijft achterlopen is op het gebied van biologische landbouw (SDG 2), een gezonde levensverwachting voor vrouwen (SDG 3 en 5), het aandeel van vrouwen in managementposities (SDG 5), klimaatactie (SDG 13), leven in het water (SDG 14) en leven op het land (SDG 15). Hoewel er binnen Nederland een sterke toename zichtbaar is in het opgestelde vermogen aan hernieuwbare energie (SDG 7), bezet Nederland op dat terrein nog steeds de laatste positie in de EU en is er vooralsnog geen sprake van een inhaalslag

ten opzichte van andere landen in de EU.

1.2 OESO: Measuring Distance to the SDG-Targets

Zoals ook vorig jaar benoemd in de SDG-rapportage, beziet het tweejaarlijkse OESO 'Distance to the SDG-Targets' rapport (mei 2019) de afstand tot het behalen van individuele subdoelen per lidstaat. Er zijn zowel VN-indicatoren als OESO-indicatoren gebruikt. Het CBS is bij de totstandkoming van het rapport betrokken. Nederland heeft 26 van de 104 gemeten subdoelen al gehaald, aldus de OESO, en is goed op weg naar veel van de andere subdoelen. De bevindingen van de OESO zijn grotendeels conform die van het CBS. Nederland scoort hoog op 'leven lang ontwikkelen' (SDG 4), heeft het laagste percentage 'materiaalconsumptie' per unit bruto binnenlands product (SDG's 8 en 12) en het hoogste aantal aansluitingen op openbare rioolzuiveringsinstallaties (SDG 6). Voor een aantal andere subdoelen is de afstand om deze te behalen nog groot. Zo kent Nederland een hoge tabaksconsumptie en leidt het intensieve bodemgebruik tot hoge milieudruk.

Goals

- 1: Eradicate poverty
- 2: Food
- 3: Health
- 4: Education
- 5: Gender equality
- 6: Water
- 7: Energy
- 8: Economy
- 9: Infrastructure
- 10: Reduce inequality
- 11: Cities
- 12: Sustainable production
- 13: Climate
- 14: Oceans
- 15: Biodiversity
- 16: Institutions
- 17: Implementation

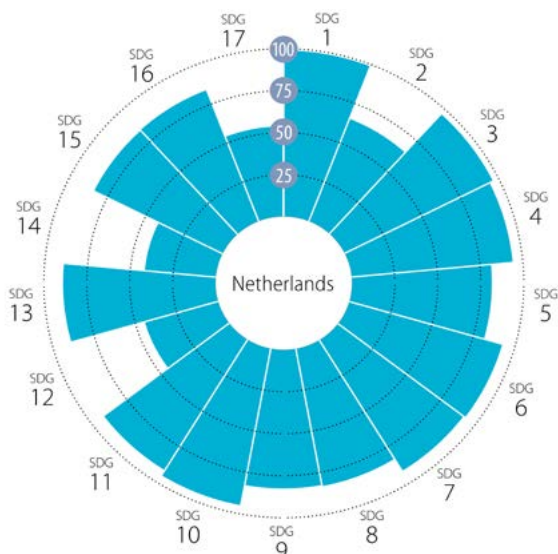
— Levels of achievement to be attained by 2030

OECD (2019), [Measuring Distance to the SDG Targets 2019: An Assessment of Where OECD Countries Stand](#), OECD Publishing, Paris.

1.3 SDSN en Bertelsmann: Sustainable Development Report 2019

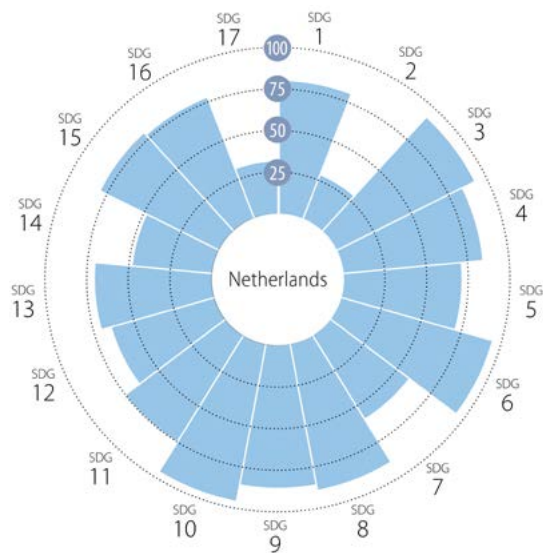
Het *Sustainable Development Solutions Network* (SDSN) en de *Bertelsmann Stiftung* publiceren jaarlijks een *SDG Index & Dashboard*. Het rapport geeft landen een score op afzonderlijke indicatoren waarop de gemiddelde score voor een SDG gebaseerd is. Deze score ligt tussen de 0 en de 100. 100 betekent de best haalbare score en wil zeggen dat een land op schema is om een bepaalde SDG te behalen. Volgens het 2019 rapport heeft Nederland een gemiddeld indexcijfer van 80.4. In 2019 zijn er 162 landen op deze manier getoetst en steeg Nederland wederom twee plekken van de 11e naar de 9e positie op deze wereldranglijst. Deze stijging betekent echter niet per se dat Nederland beter op de SDG's presteert dan een jaar geleden, omdat de indicatoren en methodologie zijn herzien. Het rapport laat zien dat Nederland een score van 100 voor SDG 1 behaalt. Dat wil zeggen dat Nederland met huidig beleid erin zal slagen ervoor te zorgen dat er in 2030 geen burgers in armoede leven. Ook heeft Nederland een hoog indexcijfer voor SDG 3, SDG 4, SDG 10 en SDG 11. Daarnaast zijn er voor SDG 9 (industrie, innovatie en infrastructuur) en SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten) vele positieve trends zichtbaar, zoals bijvoorbeeld het aantal patentaanvragen en wetenschappelijke artikelen (SDG 9) en persvrijheid en het aantal mensen dat zich veilig voelt om 's avonds in het donker op straat te zijn (SDG 16). De grootste uitdagingen voor Nederland zijn volgens dit rapport SDG 2, onder andere door het toenemend aantal mensen met overgewicht, SDG 12 door hoge consumptie, SDG 14 door vervuiling van de zee en overbevissing en SDG 17 door een lage score op financiële openheid en belastingparadijzen; dit betreft vooral subdoel 17.14 over beleidscoherentie, dat landen vraagt om hun negatieve voetafdruk elders in de wereld te verkleinen.

Bertelsmann Stiftung and SDSN (2019), [Sustainable Development Report: Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals](#), Pica Publishing Ltd.

1.4 SDSN en IEEP: Europe Sustainable Development Report 2019

Naast de wereldwijde ranglijst publiceert SDSN samen met het *Institute for European Environmental Policy* (IEEP) het *Europe Sustainable Development Report* met eigen Europese SDG Index. De dataset voor het Europese rapport is grondiger en nauwkeuriger in vergelijking met de data die beschikbaar is voor het wereldwijde rapport. Ook gebruiken de twee rapporten andere indicatoren, waardoor de positie van Nederland in het Europese rapport verschilt met de positie in het wereldwijde rapport. In het Europese rapport bekleedt Nederland de zevende positie met een indexcijfer van 71.8. Volgens het rapport is Nederland voor zowel SDG 1 (net zoals het wereldwijde rapport) als SDG 9 op de juiste weg om deze doelen te behalen in 2030. In het wereldwijde rapport scoorde Nederland lager op SDG 9 omdat er andere indicatoren gebruikt werden, waaronder de indicator van het aantal vrouwen in de wetenschap en techniek waar Nederland laag op scoort. Verder boekt Nederland voortgang op het gebied van SDG 4, SDG 6, SDG 8 en SDG 10. Volgens het rapport liggen de grootste uitdagingen voor Nederland in het behalen van de 'planeet doelen'. Ook scoort Nederland laag op SDG 17 en SDG 2. In vergelijking met het bovengenoemde (wereldwijde) SDSN-rapport, scoort Nederland op SDG 2 lager doordat ook de stikstofuitstoot hier als indicator is gebruikt.

IEEP and SDSN (2019), [Europe Sustainable Development Report: Towards a Strategy for Achieving the SDGs in the EU](#), Pica Publishing Ltd.

1.5 Samenvattend beeld

Ondanks het gebruik van deels verschillende indicatoren bieden de rapporten een vrij consistent beeld hoe Nederland ervoor staat. Goede scores op het uitbannen van armoede, maatschappelijke cohesie, sterke positie op infrastructuur en kennis, goede kwaliteit gezondheidszorg en onderwijs, en vertrouwen in instituties. Nederland is ook

goed in waterbeheer en heeft in Europa het laagste materiaalverbruik. Minder goed gaat het op onderdelen van SDG 5: gendergelijkheid (m.n. het aantal vrouwen in managementposities brengt de score omlaag), SDG 2: voedselzekerheid (m.n. obesitas en stikstofuitstoot brengen de score omlaag), SDG's 14 en 15: biodiversiteit op land en in de zee, en SDG's 7 en 13: toegang tot betaalbare duurzame energie en klimaatactie.

De meest interessante verschillen tussen de rapporten liggen bij SDG 17. Terwijl volgens het CBS en OESO Nederland een positie in de voorhoede inneemt wat betreft partnerschap om de doelen te bereiken, voorziet SDSN juist enorme uitdagingen om dit doel te behalen. Dit verschil komt doordat SDSN andere indicatoren in overweging neemt om de voortgang op SDG 17 te monitoren dan het CBS. Het CBS kijkt bijvoorbeeld naar de relatieve omvang van overdrachten en ontwikkelingshulp en de totale invoer uit lage-inkomenslanden, waar Nederland hoog op scoort. SDSN neemt ook belastingregelgeving mee. Overigens geeft ook het CBS aan dat Nederland nog veel moet doen om de negatieve voetafdruk elders in de wereld te verminderen, maar dit wordt in het rapport onder de brede welvaart dimensie 'Elders', in plaats van onder SDG 17 geschaard.

Dat Nederland relatief goed scoort op veel terreinen betekent overigens niet dat er niets meer te doen is. Van de 169 subdoelen heeft Nederland er 26 bereikt en op de internationale ranglijsten gaan de Scandinavische landen en enkele andere Europese landen ons voor. Ook gaan onder het totaalplaatje interessante cijfers schuil. Zo is volgens de CBS-Monitor de trend dat ongelijkheid ook in Nederland stijgend is, en verhuult bijvoorbeeld de goede score op SDG 1 dat ook Nederland nog een aanzienlijk percentage kinderarmoede kent (ruim 9% hoewel de trend dalende is). Op SDG 5 wijst de trend een positieve kant op, hoewel het tempo richting gendergelijkheid onvoldoende is. Tot slot heeft Nederland op SDG 13 (klimaatactie) ondanks positieve trends nog een inhaalslag te maken.

2. Nieuwe initiatieven in het afgelopen jaar

Ook in het afgelopen jaar zijn er weer veel initiatieven genomen rondom de SDG's. Vaak expliciet en soms impliciet, waarbij de SDG's niet direct benoemd zijn maar er wel een aanpak is gekozen die gekenmerkt kan worden als een SDG-aanpak: focus op heldere SDG-relevante doelen, een overkoepelende en coherente visie en samenwerking tussen verschillende stakeholders.

- [SDG Nederland](#) heeft in een [open brief](#) aan het kabinet gevraagd om een nationaal plan te maken voor het behalen van de SDG's in Nederland en tevens voor

maximale positieve en minimale negatieve bijdrage aan de SDG's in het buitenland. Daarnaast heeft het gevraagd om de SDG's als basis te nemen voor de Groeistrategie en het Investeringsfonds. SDG Nederland gaf aan daarvoor graag samen te werken met het kabinet. SDG Nederland (voorheen SDG Charter) bestaat uit een divers en groeiend netwerk van bedrijven, maatschappelijke organisaties, financiële instellingen, kennis- en onderwijsinstellingen, jongerenorganisaties, decentrale overheden en burgers. Deze hebben zich georganiseerd in [Allianties](#) rond de SDG's, die plannen maken die samen komen in de [SDG Routekaart](#). Het behalen van de SDG's is alleen mogelijk als er naast private en publieke organisaties ook burgers (als consument, werknemer, ouder, etc.) meedoen. Burgers doen vaak al veel aan de SDG's, maar missen daarbij verbinding. SDG Nederland zoekt hen op met de [SDG Stedentrip](#), maakt hun [verhalen](#) zichtbaar, en verbindt hen aan de SDG agenda en aan anderen in het netwerk. Daardoor ontstaat een brede beweging die aan de SDG's bijdraagt, met private en publieke organisaties en burgers, die elkaar kunnen vinden, inspireren en versterken. Voorbeelden van nieuwe initiatieven vanuit verschillende sectoren uit de maatschappij zijn te vinden in de hoofdstukken C t/m H.

- Het aantal lokale overheden dat als [Global Goals gemeente](#) met de SDG's aan de slag is nam in 2019 toe tot een kwart van de Nederlandse gemeenten, en blijft groeien. Deze gemeenten ondernemen een veelheid aan innovatieve activiteiten om burgers en het onderwijs te betrekken bij de SDG's en de doelen te gebruiken als basis voor gemeentelijk beleid. De prijswinnaars van de VNG Global Goals Gemeente 2019 prijs lieten dat zien: gemeente Goirle die de SDG's als basis voor het Uitvoeringsprogramma B&W nam en dit voor de inwoners zichtbaar en begrijpelijk maakte; de gemeente Deventer, die alle stakeholders in de gemeente wist samen te brengen rondom de SDG's; en de gemeente Oss die met behulp van de SDG's de internationale samenwerking met een Chinese zuster gemeente wist te versterken.
- In oktober bracht de SER een advies uit over het bij elkaar brengen van de SDG's en internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO). In het rapport '[Kansen pakken en risico's beheersen](#)' geeft de SER aan dat IMVO en de SDG's elkaar versterken, en raadt overheid en bedrijven aan om de twee agenda's in nauwe samenhang aan te vliegen. Momenteel wordt een kabinetsreactie voorbereid. Het bedrijvennetwerk Global Compact Nederland organiseerde een speciale [workshop](#) hierover voor bedrijven.
- Het belang van verduurzaming en de SDG's is ook in de financiële sector verder gebracht. Zo publiceerde De Nederlandsche Bank in 2019 een [onderzoek](#) over

duurzaamheidsrisico's én doelen in de financiële sector en werd een nieuwe [MVO-visie](#) gelanceerd. Beide stukken gebruiken de SDG's als kader.

- Het kabinet heeft besloten het SER-advies '[Diversiteit in de top, tijd voor versnelling](#)' integraal over te nemen. Dat houdt in dat Nederlandse beursgenoteerde bedrijven worden verplicht een vertegenwoordiging van mannen én vrouwen van minimaal 30% te realiseren in hun Raad van Commissarissen. Dit verplichte vrouwenquotum helpt om de Nederlandse positie op SDG5.5 (vrouwen in leiderschapsposities) te verbeteren. Alle grote vennootschappen (± 5000 bedrijven) dienen zelf ambitieuze streefcijfers op te stellen voor de top en subtop, met een plan van aanpak te komen en over het geheel transparant te zijn. Voor de (semi-)publieke sector zullen maatregelen worden uitgewerkt analoog aan de maatregelen voor de private sector. Gezien de breedte en de diversiteit van de organisaties behorend tot de (semi-)publieke sector past hier geen one-size-fits-all regeling. Het kabinet zal de Kamer voor de zomer van 2020 informeren over de voortgang van de wettelijke verplichting, het vormgeven van de transparantie-verplichting en de vormgeving, de aanpak en het tijdsplan van het programma (semi-)publieke sector.
- Het vorig jaar uitgekomen rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV): [Mensenrechten en de SDG's: 'Een Noodzakelijk Verbond'](#) stelt dat het nastreven van de SDG's hand in hand gaat met de verwezenlijking van mensenrechten, vooral die rechten die mede door sociaaleconomische ontwikkeling moeten worden gerealiseerd. Omgekeerd zijn mensenrechten cruciaal om te zorgen dat iedereen op gelijke tred kan profiteren van duurzame ontwikkeling en niemand achtergelaten wordt. Het advies geeft concrete handvaten om de agenda's met elkaar te verbinden, in het bijzonder rondom SDG's 1, 10, 13 en 16.
- In oktober 2019 is de nieuwe Rijksbrede inkoopstrategie '[Inkopen met Impact](#)' gelanceerd waarmee het Rijk zijn inkoopkracht wil gebruiken om bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en de bijbehorende transitie's.
- Vernieuwde [Nederland Branding](#): In samenwerking met het internationaal actieve bedrijfsleven werd een nieuwe positioneringsstrategie voor Nederland ontwikkeld. Eind 2019 lanceerden ministers Kaag en Wiebes de nieuwe strategie die zich richt op *Solving Global Challenges Together* met de SDG's als richtsnoer. Door inclusief en duurzaam ondernemerschap van onze bedrijven is Nederland een aantrekkelijke zakenpartner voor landen die aan de uitdagingen rondom het behalen van de SDG's werken.

3. Kansen en uitdagingen voor de toekomst

Brede maatschappelijke samenwerking rondom de SDG's, gericht op grote en kleine transitie's, was ook afgelopen jaar flink in ontwikkeling, zoals uit bovenstaande initiatieven blijkt. Dit biedt goede kansen voor versterkte inzet op de SDG's. Er blijven wel uitdagingen.

3.1 Samenhangende aanpak

In de vorige rapportage werd gewezen op de behoefte aan kennisversterking. De kracht van de SDG's ligt in de samenhang tussen de verschillende doelen. Dat is tegelijkertijd ook de uitdaging, want het vraagt om defragmentatie, uit de silo's komen en complexe vraagstukken echt samen aanpakken. Er is behoefte aan meer kennis, modellen en goede voorbeelden. Op lokaal niveau zien we steeds meer mooie voorbeelden. Bijvoorbeeld gemeenten die de SDG's als basis voor hun bestuurlijke programma of begroting nemen en hun organisatie daarop inrichten. Veel initiatieven rond gebiedsgerichte aanpak laten ook zien hoe de SDG's samenhangend kunnen worden opgepakt, bijvoorbeeld door biodivers landbeheer, biologische landbouw, waterbeheer, duurzame productie en lokale consumptie bij elkaar brengen (SDG's 2, 3, 12, 15 en 16). De uitdaging voor de komende tijd is om goede voorbeelden op te schalen en de positieve dwarsverbanden tussen doelen nog zichtbaarder te maken. In deze rapportage wordt daartoe een aanzet gegeven.

3.2 Meten van impact

Ook het meten van impact blijft een uitdaging. De behoefte bij organisaties groeit om helder en meetbaar te maken wat verschillende initiatieven bijdragen aan de SDG's. Niet alleen geeft monitoring duidelijkheid over hoe elke organisatie bijdraagt, maar het helpt ook om de SDG's echt te internaliseren. In het bedrijfsleven is de belangstelling voor de SDG's nog steeds stijgende, maar is het meten en rapporteren over impact nog een uitdaging. Er zijn ook maatschappelijke initiatieven die zich richten op het zichtbaar maken van impact, zoals de [MAEX](#). Vanuit de overheid is inmiddels het startschot gegeven aan een onderzoek dat inventariseert welke meetmethoden bestaan en hoe deze van elkaar verschillen, elkaar aanvullen of waar nog gaten vallen.

3.3 Innovatie in partnerschappen en financiering

Samenwerking staat centraal voor het behalen van de SDG's. De grote Nederlandse akkoorden van de afgelopen jaren laten zien dat een multi-stakeholder aanpak van grote, complexe vraagstukken belangrijk is. Veel initiatieven vinden ook nieuwe manieren van samenwerken, waarbij (lokale of nationale) overheden, burgerinitiatieven, NGO's, bedrijven en financiers samen komen om maatschappelijke uitdagingen op een innovatieve manier aan te gaan, vaak in

een specifiek gebied. Complexe uitdagingen vragen om dit soort innovatief *out-of-the-box* denken. Hiermee laat Nederland zien ook op het gebied van partnerschappen een vernieuwer te blijven. Nieuwe vormen van samenwerking stimuleren ook nieuwe manieren van financieren, mede dankzij de toenemende inzet van de financiële sector op duurzaam investeren. De verantwoordelijkheid voor het aanpakken van complexe maatschappelijke uitdagingen wordt daarmee waar het kan op lokaal niveau samen opgepakt. Ook de overheid investeert hierin. In 2011 is de *Green Deal*-aanpak begonnen. Met deze interactieve werkwijze wil de overheid vernieuwende, duurzame initiatieven uit de samenleving de ruimte geven. Dit doet zij door knelpunten in de wet- en regelgeving weg te nemen, nieuwe markten te creëren, goede informatie te geven en te zorgen voor optimale samenwerkingsverbanden. Door heldere onderlinge afspraken kunnen deelnemers werken aan concrete resultaten, waarbij iedere betrokken partij zijn eigen verantwoordelijkheid heeft. Inmiddels zijn er bijvoorbeeld *City Deals* (zie Onderdeel B) en *Health Deals*, zoals de *Green Deal* Duurzame Zorg (zie kader).

De uitdaging voor de komende tijd is het opschalen van de succesvolle partnerschapsmodellen, zodat het bereiken van de doelen versneld kan worden. Belangrijk is om te blijven leren van elkaar, ook tussen binnen- en buitenland. Onze inzet in ontwikkelingslanden op basis van partnerschappen kan bijvoorbeeld inspiratie geven voor hoe we in Nederland verschillende uitdagingen kunnen aanpakken en andersom.

Green Deal Duurzame Zorg

De gezondheidszorg wordt geconfronteerd met de effecten van klimaatverandering op de gezondheid. Daarnaast draagt de zorgsector bij aan milieueffecten en klimaatverandering. Zij is namelijk een van de vervuilers. Zorginstellingen, overheden en bedrijven hebben afspraken gemaakt in de *Green Deal* Duurzame Zorg, zodat de zorg ook op lange termijn goed is voor mensen, de planeet en de welvaart. En dus niet leidt tot extra vervuiling of gezondheidsklachten. De eerste *Green Deal* van de zorgsector – ‘Nederland op weg naar duurzame zorg’ uit 2015 – heeft een brede beweging in gang gezet. Steeds meer zorginstellingen, zorgprofessionals, patiënten en cliënten, overheden en leveranciers van diensten en producten zijn naar aanleiding van die eerste *Green Deal* gemotiveerd geraakt om zich in te zetten voor het verduurzamen van de zorgsector.

In 2018 is een nieuwe *Green Deal* ‘Duurzame Zorg voor een gezonde toekomst’ van start gegaan. Deze deal is gericht op vier essentiële thema’s die het verduurzamen van de zorgsector in een stroomversnelling brengt door:

- de CO₂-emissie van de zorgsector terug te dringen
- circulair werken te bevorderen
- de hoeveelheid medicijnresten in oppervlaktewater en grondwater terug te dringen
- het creëren van een leefomgeving in en buiten zorginstellingen die de gezondheid van iedereen bevordert.

DEEL B. RIJKSOVERHEID

Jaarlijks rapporteert de Rijksoverheid over het ingezette beleid dat het behalen van de SDG's dichterbij brengt. Vanwege de breedte van de agenda wordt elk jaar een andere insteek gekozen. Dit jaar is er voor gekozen te kijken naar onderwerpen waarin verschillende SDG's bij elkaar komen, zogenoemde dwarsverbanden. Dit geeft een beeld van hoe de Rijksoverheid op een veelheid aan onderwerpen gezamenlijk en geïntegreerd optrekt om antwoorden te formuleren op complexe uitdagingen.

De 17 SDG's hangen onlosmakelijk met elkaar samen. Juist door doelen in samenhang te bezien ontstaan mogelijkheden voor synergie en het wegnemen van blokkades. De SDG's bieden een omvattend kader voor geïntegreerde analyse en synergie over de sectoren heen. Daarnaast biedt dit kader de mogelijkheid alle relevante actoren te betrekken bij het beleidsproces, zowel intern van de lokale overheid als van de niet-gouvernementele belanghebbenden - in het bijzonder de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld. Om te laten zien hoe dit in de praktijk tot uiting komt lichten wij in dit onderdeel van de SDG rapportage drie verschillende dwarsverbanden uit.

Het eerste dwarsverband dat aan bod komt is de toekomst van werk en een leven lang ontwikkelen. De arbeidsmarkt verandert immers door digitalisering, globalisering, flexibilisering en vergrijzing. Deze trends beïnvloeden het type werk, de kwaliteit van werk, de gevraagde vaardigheden en competenties, en het scholingssysteem. Daarbij is het cruciaal dat elk type onderwijs en arbeid toegankelijk is voor iedereen. Dit dwarsverband raakt met name SDG's 4, 5, 8 en 10.

Het tweede dwarsverband betreft duurzame mobiliteit. Door het te benaderen vanuit een breed duurzaamheidsperspectief wordt mobiliteit niet alleen in verband gebracht met het bereiken van de klimaatdoelstellingen, maar ook met gezondheid, de fysieke leefomgeving, gelijkheid, effecten op de arbeidsmarkt, infrastructuur, innovatie en verdienvermogen. Mobiliteit van zowel goederen als personen moet in 2030 niet alleen groen zijn, maar ook voor iedereen toegankelijk en betaalbaar. Dit dwarsverband raakt met name SDG's 7, 8, 9, 10, 11, 13.

In het derde dwarsverband staat de stad centraal, net zoals de stad centraal staat in SDG 11. Steden veranderen en groeien door een toenemende bevolking, gaan over op een circulaire economie en passen zich voortdurend aan, zoals aan de gevolgen van klimaatverandering. Steden zijn tevens de plekken waar veel andere SDG's op lokaal niveau bij elkaar komen. Dit dwarsverband beschrijft hoe de Rijksoverheid zorgvuldig en integraal veerkrachtige en duurzame steden in 2030 faciliteert.

Tot slot wordt er in dit onderdeel een overzicht gegeven van recent en eerder ingezet beleid dat een belangrijke bijdrage levert aan het behalen van de SDG's. Zoals gevraagd in de [motie Van den Hul](#) (28 nov. 2019) is de Rijksoverheid voornemens om bij relevant nieuw beleid inzichtelijk te maken aan welke SDG's het bijdraagt.

1. Leven lang ontwikkelen en de toekomst van werk

De arbeidsmarkt verandert door o.a. de digitalisering, globalisering, flexibilisering en vergrijzing. Deze trends beïnvloeden het type werk, de kwaliteit van werk, de gevraagde vaardigheden en competenties, en het scholingssysteem. Daarbij is het cruciaal dat elk type onderwijs en arbeid toegankelijk is voor iedereen, gelet op bijvoorbeeld SDG's 4, 5, 8 en 10.

Het onderwijssysteem zal responsief en anticiperend moeten reageren op de veranderende arbeidsvraag en daarmee nieuwe opleidingsbehoeftes, terwijl werkenden en werkzoekenden hun kennis en vaardigheden een leven lang moeten blijven ontwikkelen en op peil houden. SDG 4.4. roept landen expliciet op om in 2030 zowel jongeren als volwassenen technische en beroepsvaardigheden bij te leren. SDG 8.2 vraagt aandacht voor technologische modernisatie en innovatie en sluit hierbij dan ook goed aan.

Het Nederlandse kabinet acht het de taak van de overheid om ervoor te zorgen dat het onderwijscurriculum blijft aansluiten op de vraag van de samenleving, de arbeidsmarkt en het onderwijs zelf. Dit vraagt om periodieke reflectie op de landelijke vastgelegde onderwijshoud. In het kader van de curriculumvernieuwing voor het primair en voortgezet onderwijs hebben in 2019 ontwikkelteams van schoolleiders en leraren voorstellen voor leergebieden en vaardigheden, met onder meer digitale geletterdheid als nieuw leergebied, gepresenteerd.¹ Het kabinet heeft in december 2019 deze voorstellen gewogen en beschreven hoe de uitwerking van de voorstellen naar onderwijsdoelen eruit kan komen te zien.² In 2020 is na overleg met de Tweede Kamer een besluit over het vervolg van deze curriculumherziening voorzien.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toekomst-onderwijs/toekomstgericht-curriculum>

² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toekomst-onderwijs/documenten/kamerstukken/2019/12/09/kabinetsreactie-op-adviezen-voor-verbetering-van-het-curriculum-voor-het-primair-en-voortgezet-onderwijs>

Voor dit kabinet staat het stimuleren van eigen regie bij een Leven Lang Ontwikkelen (LLO) voor volwassenen centraal in de aanpak die in de [brief](#) van 27 september 2018 is gepresenteerd. Kwalificaties verouderen sneller en de pensioenleeftijd komt later. Daarom zijn tijdige investeringen nodig in scholing, informeel leren en duurzame inzetbaarheid. Nu komen veel werkenden en werkgevers te laat in actie (van repareren naar vooruitkijken). Er is een brede en gezamenlijke aanpak nodig om tot een positieve leercultuur te komen. Het kabinet trekt daarin op met sociale partners, O&O fondsen, branches, onderwijsinstellingen, gemeenten, provincies, uitvoeringsorganisaties, regionale initiatieven en andere veldpartijen. De SER is gevraagd een rol te spelen als aanjager van een beweging van onderop en verbindingen te helpen maken tussen regionale, sectorale en landelijke initiatieven.³

Niet iedereen is in staat zelf de regie op de loopbaan te nemen. Daarom wil het kabinet dat (niet) werkenden en werkgevers betere ondersteuning krijgen bij hun leer- en ontwikkelvragen en is een goed regionale ondersteuningsstructuur van belang. Om de regionale ondersteuningsstructuur te versterken worden pilots Leerwerkloket Plus uitgevoerd in drie arbeidsmarktregio's (Friesland, Twente en Rijnmond). Leerwerkloketten zijn regionale samenwerkingverbanden van onderwijs, ondernemers en overheid (gemeenten en UWV). Er is expertise over scholing, competentietesten, laaggeletterdheid, educatietrajecten, bbl-trajecten, subsidiemogelijkheden, het opzetten van arrangementen van werving, werk en scholing.

Om eigen regie te bevorderen, stimuleert het kabinet private partijen om individuele leer- en ontwikkelbudgetten tot stand te brengen. Dat gebeurt door de fiscale behandeling van deze leerrekeningen te verduidelijken en verbeterpunten te inventariseren.⁴ In aanvulling op wat privaat gebeurt, komt er een publieke variant van een individueel ontwikkelbudget, het zogenaamde '[STAP-budget](#)' (stimulus arbeidsmarktpositie).⁵ Een budget dat in beginsel door iedereen kan worden aangevraagd om stappen te zetten in de ontwikkeling en/of loopbaan. De regeling zal naar verwachting op 1 januari 2022 in werking treden.

Verder is om ondernemers in het MKB te stimuleren meer te doen aan leven lang ontwikkelen, de zg. [SLIM regeling](#) gemaakt, waarvoor bedrijven en samenwerkingsverbanden

subsidie kunnen aanvragen.⁶ De regeling treedt in 2020 in werking. Deze regeling sluit goed aan bij SDG 8.3, welke aanmoedigt om het MKB expliciet mee te nemen in de transitie. Daarnaast dragen de *learning communities* van de Topsectoren er aan bij dat bedrijven en onderwijs innovaties kunnen toepassen en dat mensen daarvoor adequaat zijn opgeleid en toegerust.

Het ministerie van OCW werkt aan een meer [flexibel onderwijsaanbod](#) voor volwassenen. Verder heeft OCW de haalbaarheid onderzocht van een digitaal scholingsoverzicht waarin een individu kan zien welke mogelijkheden hij of zij op enig moment heeft, qua opleiding en qua budget. Het kabinet zal in 2020 een kabinetsreactie op de verkenning geven.

Om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan, geeft het kabinet met het vernieuwde, interdepartementale actieprogramma [Tel mee met Taal](#) (2020-2024) (waar het project Educatie voor Vrouwen met Ambitie onder valt) een extra impuls aan het bevorderen van basisvaardigheden (taal-, reken- en digitale vaardigheden), terwijl digitale inclusie een kernwaarde is in de [Agenda Digitale Overheid](#). Deze acties raken direct aan SDG 4.6., welke laaggeletterdheid moet tegengaan. Ze dragen ook bij aan SDG 10, het tegengaan van ongelijkheid en aan SDG 5 gendergelijkheid bevorderen.

Wat betreft beleid rondom de arbeidsmarkt is er de afgelopen jaren veel veranderd. Met de invoering van de Wet Arbeidsmarkt in Balans (WAB) is een belangrijke stap gezet naar een bestendige en goed functionerende arbeidsmarkt. Teneinde de balans op de arbeidsmarkt te herstellen werkt het Kabinet eveneens aan maatregelen met betrekking tot zelfstandigen. Zo worden bijvoorbeeld de fiscale verschillen tussen werkenden verkleind door de geleidelijke afbouw van de zelfstandigenaftrek en is in het pensioenakkoord een verplichte AOV voor zelfstandigen af gesproken. Verder heeft het kabinet een zelfstandigenverklaring voor zelfstandig ondernemers aan de bovenkant van de arbeidsmarkt en een webmodule aangekondigd die meer duidelijkheid moeten gaan bieden over de kwalificatie van de arbeidsrelatie, en wordt er gewerkt aan de invoering van een minimumtarief ter bescherming van kwetsbare zelfstandigen aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Daarnaast heeft het kabinet recent een onafhankelijke Commissie in laten stellen welke aanbevelingen heeft gedaan over hoe we de regels rond werk kunnen laten aansluiten bij de arbeidsmarkt van de toekomst. Een kabinetsreactie op dit rapport volgt op een later moment.

³ De SER heeft najaar 2019 een verslag naar TK gestuurd van zijn activiteiten tot nu toe, [link](#).

⁴ Zie de [brief](#) van 3 juni 2019, de [brief](#) van 11 november jl. plus de bijlage met een [verslag](#) van verbeterpunten.

⁵ Zie voor de concept-regeling de [brief](#) van 20 september 2019 en de aangepaste regeling naar aanleiding van de uitvoeringstoets in de Kamerbrief van 11 november 2019.

⁶ De hoofdlijnen van de concept-subsidieregeling zijn op 11 november 2019 in een [brief](#) aan de Tweede Kamer opgenomen.

⁷ EVA (Educatie voor Vrouwen met Ambitie) is een landelijke aanpak om vrouwen met lage basisvaardigheden te motiveren een opleiding te gaan volgen of (vrijwilligers-) werk te zoeken.

Om een inclusieve maatschappij te waarborgen moet de hele bevolking mee worden genomen in deze ontwikkelingen, waarbij iedereen zowel de ruimte krijgt als ondersteund en geactiveerd wordt om te investeren in persoonlijke ontwikkeling. *Leaving No One Behind* staat ook in de SDG's centraal. Er wordt dan ook een campagne voor een positieve leercultuur gestart. Voor wie een startkwalificatie nog een brug te ver is, zijn pilots praktijkleren gestart. Het is belangrijk dat iedereen zelfstandig, gezond en veilig mee kan blijven doen, ondanks en ook dankzij bijvoorbeeld digitalisering. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan jongeren en het bereiken van gendergelijkheid op de arbeidsmarkt, in lijn met SDG 5 en specifiek SDG 8.6, welke jeugdwerkloosheid moet tegengaan.

Bij de genderongelijkheid op de arbeidsmarkt speelt in Nederland het feit dat verreweg de meeste vrouwen in deeltijd werken een grote rol. Het kabinet heeft een Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) laten verrichten naar de oorzaken hiervan en naar welke beleidsopties er zijn. Het [IBO Deeltijdwerk](#) is samen met een kabinetsreactie op 29 april jl. aan de Tweede Kamer gestuurd.

2. Duurzame mobiliteit

In het streven naar duurzame mobiliteit komen verschillende SDG's samen. Klimaat, energietransitie en duurzame verstedelijking, maar ook veiligheid, gezondheid, gelijkheid (toegang tot duurzame mobiliteit), effecten op de arbeidsmarkt en verdienvermogen worden geraakt. Met de klimaatdoelstellingen als startpunt is er een kans om ook positieve effecten op deze andere doelen te bereiken.

Op 28 juni 2019 is het definitieve (nationale) Klimaatakkoord gepubliceerd.⁸ Met het akkoord operationaliseert Nederland zijn ambities om de CO₂-uitstoot met 49% te reduceren in 2030 (ten opzichte van 1990). Hiermee zet het kabinet een belangrijke stap om de Nederlandse inzet op SDG 13 (klimaat) te versterken. Voor mobiliteit telt het Klimaatakkoord meer dan 140 verschillende afspraken.

Met het vaststellen van het Klimaatakkoord heeft de transitie naar een nieuw soort mobiliteit een stevige impuls gekregen. Er zijn afspraken gemaakt om zowel goederen- als personen-

vervoer te verduurzamen. De afspraken in het Klimaatakkoord zijn onderverdeeld in vier pijlers: (1) duurzame hernieuwbare energiedragers in mobiliteit, (2) elektrisch vervoer, (3) verduurzaming in logistiek en (4) verduurzaming van personenmobiliteit. Over de voortgang van de afspraken is begin april van dit jaar gecommuniceerd.⁹ In 2019 zijn onder andere fiscale en financiële maatregelen getroffen om elektrisch vervoer te stimuleren¹⁰, is de E10-verplichting ingegaan¹¹, is een *Liquefied Natural Gas* (LNG)-regeling geïntroduceerd¹², zijn afspraken over de uitvoering van het Klimaatakkoord vastgesteld in het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT)¹³ en is de Rijksoverheid toegetreden tot de Coalitie Anders Reizen¹⁴. Tevens is het gebruik van de leasefiets vereenvoudigd.

2.1 Duurzame hernieuwbare energiedragers in mobiliteit

Centraal in de vergroening van de mobiliteitssector staat de beweging naar het gebruik van meer duurzame energie voor alle transportmodaliteiten op weg, water en in de lucht. Naast een gedragsverandering in onze personenmobiliteit die moet leiden tot minder kilometers, meer deelauto's, meer fietsen en OV, is het nodig dat er een transitie plaatsvindt naar 0% fossiele brandstoffen in het vervoer. Niet alleen wordt hiermee bijgedragen aan SDG 13, maar ook zal dit naar verwachting positieve effecten hebben op de gezondheid, biodiversiteit en de leefomgeving, in het bijzonder in de steden SDG 3, SDG 11 en SDG 15).

In de strategie voor het verduurzamen van de verschillende vervoersmiddelen ligt de prioriteit bij elektrificeren en is de inzet van duurzame, hernieuwbare brandstoffen een middel om tijdig de emissiereducties te bereiken. De verwachting is dat het elektrificeren van het personenvervoer en korte afstandstransport zich sterk zal versnellen de komende jaren, waarbij grootschalige inzet van biomassa, met daarmee samenhangende risico's voor landgebruik en biodiversiteitsverlies, wordt vermeden. De duurzaamheid van de hernieuwbare brandstoffen wordt geborgd door de betreffende Europese Richtlijn¹⁵ ter bevordering van het gebruik van

⁸ Het mobiliteitsdeel van het Klimaatakkoord is inmiddels onderschreven door Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie (NVDE), ANWB, Bovag, RAI Vereniging en de Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen (VNA), Transport en Logistiek Nederland (TLN) en Evofenedex, Formule E-team (FET), de Vereniging Elektrische Rijders (VER), de Fietsersbond, Nederlandse Spoorwegen (NS) en OV-NL, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Natuur & Milieu, Bouwend Nederland, VNO-NCW, de Coalitie Anders Reizen en de Nederlandse Vereniging van Duurzame Biobrandstoffen (NVDB).

⁹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z06960&did=2020D14848

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/belastingplan/belastingplanstukken>

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/06/27/nahang-wijziging-activiteitenbesluit-milieubeheer-en-besluit-brandstoffen-luchtverontreiniging-etc>

¹² <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/ing-brandstofregeling>

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/09/17/bijlage-1-mirt-overzicht-2020>

¹⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/10/01/rijksoverheid-tekent-voor-halvering-co2-uitstoot-in-eigen-mobiliteit>

¹⁵ Richtlijn (EU) 2018/2001; zie art.29

energie uit hernieuwbare bronnen. Tevens wordt bezien op welke wijze de duurzaamheid van brandstoffen nog meer kan worden geborgd. Verder wordt een duurzaamheidskader opgesteld voor de inzet van duurzame biomassa. Daarnaast is in het Klimaatakkoord de huidige praktijk herbevestigd waarbij in Nederland geen biobrandstoffen geproduceerd uit palm- en sojaolie worden ingezet.

2.2 Elektrisch Vervoer

Kennis en technologie ten aanzien van elektrisch vervoer is goed voorhanden in Nederland. We zijn koploper met onze laadinfrastructuur en lopen voorop in de ontwikkeling van zero-emissie OV-bussen. De uitdaging is om slagen te blijven maken in de doorontwikkeling van bijvoorbeeld slim laden, interoperabiliteit, snelheid van laden (batterijtechnologie) en informatieverstrekking. Ook het koppelen van de auto aan het energiesysteem is een belangrijke randvoorwaarde voor een succesvolle brede transformatie. Andere landen kunnen leren van onze kennis ten aanzien van laadinfrastructuur, zodat ook zij versnellen. Europees is verder van belang dat gelijke standaarden worden ontwikkeld.

De ambitie van de Rijksoverheid is dat in 2030 alle nieuw verkochte personenauto's emissievrij zijn. De Europese CO₂-normering is het belangrijkste internationale regulerende instrument in het wegverkeer. Deze norm is echter niet streng genoeg om ons nationale doel in 2030 te kunnen realiseren. Vanaf 2023 is ruimte voor formele aanscherping van de Europese CO₂-norm. In de tussentijd zal Nederland met Europese koplopers informeel maatregelen afstemmen om zich zo samen sterk te maken voor het aanscherpen van de norm. Beleid is ook gericht op beschikbare en betaalbare voertuigen. Een gunstig fiscaal klimaat is ook een belangrijke randvoorwaarde voor het succes van deze transitie. Daarom zijn diverse fiscale en financiële stimuleringsmaatregelen aangekondigd die de elektrische auto uiteindelijk voor iedereen beschikbaar dienen te maken.

2.3 Verduurzaming van goederenvervoer en logistiek

Logistiek is een belangrijke hoeksteen van de economie en de samenleving (Nederland Distributieland). Tegelijkertijd zijn logistieke operaties een belangrijke bron van CO₂-uitstoot en andere emissies. Ook de logistieke sector zal de gang naar zero-emissie mobiliteit moeten maken. Dat gebeurt in eerste instantie via middelgrote zero-emissie zones in 30-40 grotere gemeenten, zero-emissie bouwverkeer en mobiele werktuigen, klimaatneutrale en circulaire grond-, weg- en waterbouwwerkzaamheden (GWW), logistieke *efficiency* verbetering en een *Green Deal* Binnenvaart.

Om goederenvervoer en logistiek op een samenhangende wijze duurzaam en efficiënt af te wikkelen, werkt het

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) samen met bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere overheden. Met de Goederenvervoeragenda zijn de prioritaire beleidsthema's en acties voor multimodaal en integraal goederenvervoer en logistiek zowel op stedelijke als (internationaal) coridorniveau vastgesteld. Daarnaast is, zoals aangekondigd in het Regeerakkoord, in de zomer van 2019 het wetsvoorstel vrachtwagenheffing voorgelegd voor internetconsultatie om in 2020 aan de Tweede Kamer te worden aangeboden. De inkomsten komen ten goede aan innovatie en verduurzaming van de vervoerssector. Hiermee wordt ook een bijdrage geleverd aan SDG 9 (infrastructuur en innovatie).

2.4 Verduurzaming personenmobiliteit

Op het gebied van personenvervoer is de ambitie om 8 miljard minder zakelijke autokilometers te maken in 2030. De overheid wil meer mensen in het OV, op de fiets en aan het lopen krijgen. Het gaat om *active mobility* waarbij wordt ingezet op 'andere' mobiliteit. Dit draagt direct bij aan stedelijke verduurzaming (SDG 11) en voorkomt uitstoot. Fiets, in combinatie met OV, is een zeer waardevolle schakel in de transformatie naar gezonde, bereikbare en leefbare steden. Nederland is al mondiaal koploper op het gebied van fietsen.

Er is een netwerk van fietsambassadeurs dat in 2019 met vier nieuwe werkgevers is uitgebreid. Dit netwerk moedigt forensen aan de fiets te pakken. Tevens is het startschot gegeven voor de Fietsmissie: [Kies de Fiets](#). In juni 2019 is tijdens de eerste bestuurlijke Fietstafel de 2e etappe van de [Tour de Force](#) gepresenteerd. Om meer reizigers te kunnen faciliteren wordt ook ingezet op het mijden van de (hyper) spits, waardoor de infrastructuur en het materieel in het OV efficiënter benut wordt. Met werkgevers zijn afspraken gemaakt om hieraan bij te dragen. In februari 2019 zijn de contouren van het Toekomstbeeld OV verstuurd aan de Tweede Kamer. Met de medeoverheden en de sector wordt gewerkt aan een nadere uitwerking en concretisering.

Verder wordt gewerkt aan het ontwikkelen van *Intelligent Transport Systems* (ITS). De onmiskenbare gedragsverandering die nodig is in steden, kan ook mede bereikt worden door de inzet van ITS. Door bijvoorbeeld de inzet van slimme verkeersregelininstallaties (VRI's) voor een betere verkeersdoorstroming of door fietsers sneller groen te geven als het regent. Dankzij slimme technologieën kunnen fietsers en voetgangers zodoende beter beschermd worden, waardoor de verkeersveiligheid verhoogd kan worden. Via *Mobility as a Service* (MaaS) wordt straks alle mobiliteit integraal ontsloten. Nog voor de zomermaanden van 2020 worden uit zeven pilots de eerste MaaS-apps gelanceerd waarmee reizigers al het mogelijke vervoer zoals OV, fietsen, deelauto's en taxi's kunnen plannen, boeken en betalen. Door *privacy-proof* verkregen data wordt het mogelijk

reisgedrag te analyseren en kennis op te doen van klantwensen. Hiermee staat MaaS aan de basis van een grote omwenteling: van infrastructuurgedreven naar data-gedreven (vraaggestuurd) beleid.

2.5 Specifieke verduurzamingsmaatregelen voor spoor, lucht -en scheepvaartverkeer

Internationaal spoor

Ook voor internationale reizen wordt de uitstoot van schadelijke stoffen in eerste instantie bepaald door de keuze van het vervoermiddel. De internationale trein kan voor de korte afstand een goed duurzaam reisalternatief bieden voor zowel de auto als het vliegtuig. Waar vliegtuigen een verbinding zijn tussen A en B, ondervangt de internationale trein ook een vervoersvraag voor tussenliggende steden op de verbinding A en B. IenW zet daarom in op het verbeteren van internationale treinreizen in brede zin en niet alleen als substitutie voor luchtvaart. Het in stand houden, optimaliseren en het realiseren van internationale verbindingen is echter complex. Zo moeten er afspraken gemaakt worden met buitenlandse vervoerders en infrabeheerders en moet de Europese infrastructuur worden aangepast. Verschillen in spoortechniek, dienstregelingen en wet- en regelgeving moeten worden opgelost en ook de ticketing en informatievoorziening moeten Europees breed worden geoptimaliseerd. Nederland kan dit niet alleen. Zowel internationaal als nationaal is brede samenwerking noodzakelijk. Het kabinet zet daarom in op sterke Europese samenwerking zodat samen met gelijkgezinde lidstaten internationaal personenvervoer per spoor verder verbeterd kan worden. Onlangs heeft Nederland een *position paper* over dit onderwerp aangeboden aan de Europese Commissie met als doel om internationaal spoor met prioriteit mee te nemen in de uitwerking van de *Green Deal*.

Duurzame luchtvaart

De Kamer is op 27 maart 2019 geïnformeerd over het klimaatbeleid voor de luchtvaart.¹⁶ (Kamerstuk 31936, nr. 585). Met die brief is ook het Ontwerpakkkoord van de Duurzame Luchtvaarttafel aan de Kamer aangeboden. De combinatie van deze twee documenten geeft een integraal overzicht van de klimaatdoelen voor 2030, 2050 en 2070 – zowel voor de binnenlandse als internationale luchtvaart – en van de maatregelen waar het ministerie van IenW zich op richt, samen met o.a. sectorpartijen en kennisinstellingen. Partijen aan de Duurzame Luchtvaarttafel hebben in 2019 onder meer belangrijke stappen gezet om het gebruik van duurzame brandstoffen te stimuleren en om technologische innovatie – o.a. op het gebied van hybride elektrisch vliegen – te versnellen. Het [Ontwerp Actieprogramma Hybride Elektrisch Vliegen \(AHEV\)](#) is 5 maart 2020 aan de Kamer gezonden. Voor de

stimulering van het gebruik en de productie van duurzame brandstoffen – zoals biokerosine en synthetische kerosine – wordt primair ingezet op een Europese bijmengverplichting. Hierover is de Kamer geïnformeerd met de brief van 3 maart 2020 (Kamerstuk 31936, nr. 726). Indien de invoering van een Europese verplichting niet (tijdig) kan worden gerealiseerd, zal Nederland er naar streven om per 2023 een nationale bijmengverplichting in te voeren. De staatssecretaris van Financiën heeft de Kamer meerdere malen geïnformeerd over de vliegbelasting, onder andere via het wetsvoorstel, het nader rapport en de nota naar aanleiding van het verslag. De Luchtvaartnota zal verdere richting geven aan de uitvoering van het klimaatbeleid voor de luchtvaart.

Duurzame Scheepvaart

De *Green Deal Zeevaart, Binnenvaart en Havens* is op 11 juni 2019 ondertekend door in totaal 42 partijen. De *Green Deal* markeert het beginpunt van de lange termijntransitie naar een klimaatneutrale en emissieloze scheepvaart. Hierin zijn afspraken gemaakt tussen overheid en bedrijfsleven over acties ter verduurzaming van de scheepvaart. Direct na ondertekening is de uitwerking gestart. Met de *Green Deal* wordt een transitie gemaakt in de verduurzaming van de zee- en binnenvaart. Dit komt onder meer tot uitdrukking in de komst van schepen met nul-emissieaandrijving, een duurzaamheidslabel voor binnenvaartschepen en een groter gebruik van duurzame energiedragers.

In totaal gaat het om vele tientallen acties die de overheid en de sector op zich nemen. Acties waarbij het zwaartepunt bij de overheid ligt zijn onder meer de totstandkoming van een Europees verduurzamingsfonds voor de binnenvaart, het duurzaam aanbesteden van infrastructurele werkzaamheden en *launching customership* vanuit de Rijksrederij en de Koninklijke Marine. Ook maakt de overheid zich in internationaal verband hard voor de totstandkoming van een mondiale brandstofheffing voor de zeevaart. De maritieme sector gaat zich onder andere inzetten voor de aanschaf van schone motoren, het gebruik van milieuvriendelijkere brandstoffen (bijmenging), het ontwikkelen van een *'blue shipping zero emission'* label en het ontwikkelen van duurzame maritieme oplossingen voor een nul-emissiescheepvaart.

In de *Green Deal* zijn ambitieuze milieudoelstellingen voor zowel de zee- als de binnenvaart opgenomen. Het gaat daarbij om het terugdringen van de uitstoot van CO₂ en schadelijke luchtmissies (zwaveloxiden, stikstofoxiden en fijnstof). Voor de binnenvaart hebben partijen zich ten doel gesteld om in 2024 de CO₂-uitstoot met minimaal 20% te reduceren. Voor schadelijke luchtmissies is een reductiedoel van 10% afgesproken. In 2050 is de ambitie gericht op een nagenoeg emissievrije en klimaatneutrale binnenvaart. Voor de zeevaart hebben partijen het doel om

¹⁶ Kamerstukken II 2018/19, 31936, nr. 585

de gemiddelde CO₂-uitstoot per vervoersprestatie in 2024 verminderd te hebben met 20% en is de ambitie om in 2050 een absolute CO₂-reductie van 70% gerealiseerd te hebben. Dit is ambitieuzer dan wat begin 2018 in de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) is afgesproken.

2.6 Conclusie

Het is duidelijk dat er veel in beweging is rond mobiliteit in Nederland en in Europa. De SDG's helpen om daarbij aandacht te hebben voor veiligheid, toegankelijkheid en betaalbaarheid, en om de positieve effecten van duurzame mobiliteit op onze bredere kwaliteit van leven zichtbaar te maken. Ook dragen de vele vernieuwingen bij aan innovatie en duurzame infrastructuur. Samenwerking met andere stakeholders en tussen verschillende ministeries is daarbij van cruciaal belang.

3. Duurzame verstedelijking

De stad staat centraal in SDG 11, maar is ook de plek waar andere SDG's op lokaal niveau bij elkaar komen. Allerlei trends en ontwikkelingen hebben invloed op onze stedelijke leefomgeving. Steden veranderen en groeien door toenemende bevolking, gaan over op een circulaire economie en passen zich aan, aan de gevolgen van klimaatverandering. De ruimte in steden, zowel boven- als ondergronds is een schaars goed. Dit geldt ook voor de ruimte binnen de milieunormen. Alles bij elkaar vraagt de situatie om zorgvuldige en integrale afwegingen, zoals ook de SDG-agenda beoogt. Dit stuk beschrijft hoe de Rijksoverheid dit faciliteert en daarmee haar steentje bijdraagt aan veerkrachtige en duurzame steden in 2030.

3.1 Omgevingswet

In 2016 is de [Omgevingswet](#) aangenomen en gepubliceerd. Gezien de COVID-19 situatie is de aanvankelijke inwerkingtreding van 1 januari 2021 van de omgevingswet uitgesteld. Het streven is eind mei van dit jaar de nieuwe inwerkingtreding bekend te maken. De uitdagingen zijn groot en vragen een samenhangende aanpak. Het stelsel van de nieuwe Omgevingswet is een voorbeeld bij uitstek waar regelgeving samenkomt op het gebied van bouwen, ruimtelijke ordening, milieu, water infrastructuur, monumenten, mijnbouw en natuur. Wetgeving op deelreinen is steeds verder geïntegreerd. Dit weerspiegelt de samenhang in de fysieke leefomgeving, zoals in de stad, waarbij tal van activiteiten, opgaven en belangen samenkomen. De doelen van de Omgevingswet zijn gericht op het vinden van een balans tussen het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Samengevat in het motto van de Omgevingswet: 'ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit'.

3.2 Nationale omgevingsvisie

Het Rijk maakt vooruitlopend op de invoering van de Omgevingswet een [Nationale Omgevingsvisie](#) (NOVI), gepland voor voorjaar 2020. Eén van de prioriteiten van de NOVI is sterke en gezonde steden en regio's. Er zijn vooral in steden en stedelijke regio's nieuwe locaties nodig voor wonen en werken, in tegenstelling tot kleinere kernen en landelijk gebied waar vaker vraagstukken spelen rondom transformatie en sloop van woningen. Het liefst willen we nieuwe ontwikkellocaties binnen de bestaande stadsgrenzen, zodat de open ruimten tussen stedelijke regio's behouden blijven. Dit vraagt optimale afstemming van en investeringen in mobiliteit. De Ladder voor duurzame verstedelijking is een voorbeeld van een instrument voor efficiënt ruimtegebruik in dit kader. Het bevoegd gezag moet voldoen aan een motiveringsvereiste als nieuwe stedelijke ontwikkelingen planologisch mogelijk worden gemaakt. Tegelijk willen we de leefbaarheid en klimaatbestendigheid in steden en dorpen verbeteren en zullen deze bestaande gebieden verduurzaamd moeten worden: schonere lucht, voldoende groen en schoon water, en genoeg publieke voorzieningen waar mensen kunnen bewegen (wandelen, fietsen, sporten, spelen), ontspannen en samenkomen. Daarbij hoort een uitstekende bereikbaarheid en toegankelijkheid, voor iedereen. In het klimaatakkoord heeft het kabinet afspraken gemaakt over de verduurzaming van de gebouwde omgeving om aan de klimaatdoelen van het akkoord van Parijs te voldoen. We zorgen dat de leefomgevingskwaliteit en – veiligheid verder toeneemt. Dit betekent dat voorafgaand aan de keuze van nieuwe verstedelijkingslocaties helder moet zijn welke randvoorwaarden de leefomgevingskwaliteit (bijv. op gebied van uitstoot van stikstof) en -veiligheid daar stelt en welke extra maatregelen nodig zijn wanneer er voor deze locaties wordt gekozen. Zo blijft de gezondheid in steden en regio's geborgd. Een gebalanceerde aanpak draagt op deze manier bij aan zoveel mogelijk SDG's.

Lokaal en regionaal verschillen de kansen en opgaven. Vanuit de Rijksoverheid zijn er verschillende instrumenten om op het vlak van SDG 11 een ondersteuning te kunnen bieden aan lokale en regionale ontwikkelingen. De Omgevingsagenda's zijn een instrument om de fysieke leefomgeving in Nederland inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam te ontwikkelen. In een omgevingsagenda sluiten de Nationale Omgevingsvisie en de omgevingsvisies en doelen van provincies en gemeenten op elkaar aan. Alle aspecten van de fysieke leefomgeving worden hierin meegenomen en gezamenlijk gebiedsgericht uitgewerkt.

3.3 Retailagenda

Door ontwikkelingen als vergrijzing, technologische ontwikkelingen en veranderende consumentenvoorkeuren staan winkelgebieden onder druk en is er sprake van

oplopende leegstand. Om de leefbaarheid van binnensteden voor de toekomst te borgen en aantrekkelijk te blijven voor bezoekers en bewoners staan steden voor een complexe opgave. In fysieke zin is het van belang om het overblijvende kernwinkelgebied compact te houden en nieuwe functies te vinden voor gebouwen die leeg komen te staan. Het Rijk ondersteunt deze transitie met de Retailagenda. Dat is een samenwerkingsverband tussen gemeenten, provincies, Rijk en relevante marktpartijen. Deze agenda richt zich op het versterken van de leefbaarheid in binnensteden en kernen én het versterken van ondernemerschap.

3.4 City Deals

City Deals zijn een bestuurlijk instrument op stedelijk niveau waarbij het gaat om het versterken van innovatiekracht. Binnen dit instrument werken steden, private en publieke partijen en de rijksoverheid thematisch en opgavegericht vrijwillig samen om oplossingen te ontwikkelen voor stedelijke vraagstukken. Thema's zijn bijvoorbeeld stedelijke transformatie, klimaatadaptatie, energietransitie, sociale arrangementen, data-infrastructuur. Zie kader.

De *City Deal* 'elektrische deelmobiliteit in stedelijke gebiedsontwikkeling' is een driejarig programma, waarbij de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincie Zuid-Holland, een kleine 10 steden en grote private partijen samen ervaring gaan opdoen met het delen van elektrische auto's in combinatie met door woningen opgewekte zonne-energie. Door de opgedane kennis te delen, kunnen innovaties vervolgens voor meer bouwprojecten in Nederland worden ingezet. In totaal gaat het om de oplevering van meer dan 5.000 woningen en 200 elektrische deelauto's. Door de introductie van deelauto's zijn veel minder parkeerplaatsen nodig, wat de woningen beter betaalbaar maakt. De energie voor de elektrische deelauto's wordt opgewekt met zonnepanelen en in een aantal projecten gaat de accu van de auto's een rol spelen bij de energievoorziening in de wijk. Stilstaande auto's kunnen als onderdeel van een slimme laadinfrastructuur (*smart grid*) overtollige energie opslaan voor later gebruik. Deze Deal draagt bij aan SDG 3, SDG 7, SDG 9, en SDG 11 en is bovendien een goed voorbeeld van een innovatieve partnerschap (SDG 17).

3.5 Wonen

Om te zorgen dat tegen 2030 iedereen in Nederland toegang blijft hebben tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting (SDG 11.1) heeft het kabinet verschillende maatregelen genomen. Zo is er €2 miljard vrijgemaakt voor een woningbouwimpuls en een heffingsvermindering voor

betaalbare nieuwbouw door woningcorporaties, wat van invloed is op de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen. Het kabinet stuurt voor mensen met een middeninkomen via verschillende sporen aan op een verbetering van de beschikbaarheid en betaalbaarheid van geschikte huurwoningen. Het kabinet wil bovendien de positie van starters op de woningmarkt versterken en gemeenten en corporaties hebben ruimte om specifieke doelgroepen te ondersteunen, bijvoorbeeld via de huisvestingsverordening en de vrije toewijzingsruimte in de Woningwet. Verder stimuleert het kabinet de bouw van betaalbare huur- en koopwoningen via het partnerschap in de Woondeals.

Ook voor het Caribisch deel van Nederland (Bonaire, St. Eustatius en Saba) heeft het kabinet maatregelen genomen of voorzien die de beschikbaarheid en de betaalbaarheid van woningen ten goede komt. Deze inzet draagt niet alleen bij aan SDG 11, maar ook aan SDG 10.

3.6 Veiligheid

Veiligheid is ook een belangrijke norm als het gaat om de opgave voor duurzame verstedelijking. Daarbij gaat het om fysieke én sociale veiligheid, wat ook raakt aan SDG 16. De inrichting van gebouwen en publieke ruimte heeft grote invloed op de leefbaarheid en criminaliteit in de steden. In de recent verschenen Brede Heroverweging Ruimte voor wonen worden maatregelen, namelijk veiligheidseisen aan de woning en een veiligheidseffectrapportage bij omgevingsplannen, geschetst voor het verbeteren van veiligheid in de woningbouw en leefomgeving.

3.7 Internationaal beleid

Ook internationaal zet Nederland (Rijk en medeoverheden) sterk in op duurzame verstedelijking door prominente deelname aan de *Urban Agenda for the EU* (UAEU), in 2016 tot stand gekomen bij het Pact van Amsterdam. De UAEU draagt bij aan territoriale cohesie binnen de EU, en is door de Europese Commissie aangewezen als *key implementation tool* voor de SDG's, onder meer door middel van de actieplannen van thematische Partnerschappen. Ruim 260 steden, regio's, nationale overheden, Directoraten-Generaal van de Europese Commissie en andere stakeholders werken in de Partnerschappen samen op Europa-brede sociale, economische en ecologische thema's zoals armoede, huisvesting, mobiliteit, digitalisering, klimaatadaptatie, energietransitie, innovatief aanbesteden en luchtkwaliteit. De UAEU is een succesvolle bestuurlijke innovatie, waar Nederland zich in de komende jaren hard voor blijft maken. Onder het Duitse EU-voorzitterschap worden de uitgangspunten voor duurzame stedelijke ontwikkeling in Europa eind 2020 in EU verband opnieuw vastgesteld. In een geactualiseerde versie van het *Leipzig Charter* zal ook een verwijzing naar de SDG's worden opgenomen.

3.8 Kennis

We moeten blijven inspelen en anticiperen op stedelijke vraagstukken. In het kennisinitiatief [VerDuS](#) (Verbinden van Duurzame Steden) ontwikkelen onderzoekers in samenwerking met experts uit de praktijk kennis om in te spelen op vraagstukken op de raakvlakken van verstedelijking, ruimte, wonen, bereikbaarheid, economie en bestuur. VerDuS is een initiatief van NWO (de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek), Platform31 en de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Infrastructuur en Waterstaat, en Economische Zaken en Klimaat. Een combinatie dus van SDG 11 met SDG 9 (onderzoek en innovatie) en SDG 17 (partnerschap).

3.9 Dwarsverbanden

De druk op de schaarse ruimte zal alleen maar verder toenemen. Met de SDG's op het netvlies kan effectief gestuurd worden op de balans tussen beschermen en benutten. Dat geldt voor de uiteindelijke afwegingen op lokaal niveau maar zeker ook de samenhang op Rijksniveau. Juist in deze transitiefase is het gewenst te benoemen waar duurzame steden aan moeten voldoen. Dat betekent dat voor SDG 11 de stad inclusief, veilig, gezond en duurzaam moet zijn. Tegelijkertijd kan dat niet zonder te kijken naar adaptatie aan klimaatverandering, waarbij waterhuishouding een belangrijke rol speelt (SDG 6) en hoe we met elkaar de duurzame energievoorziening regelen in de steden die veel energie vragen (SDG 7). De gevolgen van de steden voor het klimaat, maar ook de gevolgen van klimaatverandering zijn in de steden direct voelbaar (SDG 13). We hebben slimme oplossingen nodig om de steden leefbaar en bereikbaar te houden (SDG 9). Voor inclusiviteit in lijn met SDG 11.1 en 11.2 is het van belang om hierbij een intersectionele benadering in te nemen zodat ook de belangen van bijvoorbeeld vrouwen en mensen in kwetsbare situaties in ogenschouw worden genomen (SDG's 5 en 10).

De druk op de fysieke leefomgeving en steden in Nederland is zoals aangegeven soms zo groot, dat belangen kunnen botsen. Het streven is dan om combinaties te maken die win-win situaties creëren. Door te sturen op duurzame stedelijke ontwikkeling met als uitgangspunt de SDG's en vooral de dwarsverbanden op het gebied van duurzame stedelijke ontwikkelingen wordt dit beleid ondersteund. Zelfs daar waar het niet altijd mogelijk is om slimme combinaties te maken, helpen de SDG's om helder te krijgen wat de effecten zijn op andere doelen.

4. SDG-relevantie van bestaand beleid

In de rapportage van vorig jaar werd al aangegeven dat transitiebeleid – als antwoord op de grote maatschappelijke vraagstukken van deze tijd – al vaak vanuit een integrale benadering wordt gemaakt en daarmee bijdraagt aan het dichterbij brengen van meerdere SDG's. In onderstaand overzicht vindt u voor welke grote beleidsinitiatieven van de afgelopen jaren dit het geval is, en aan welke SDG's daarmee wordt gewerkt. Het voornemen is om dat in de toekomst - conform de [motie Van den Hul](#) - expliciet te maken in nieuwe beleidsstukken.

Beleidsstuk (jaar)	Doel	Partners	SDG-relevantie
Agenda Stad / Europese Agenda Stad (vanaf 2015)	Het bevorderen van duurzame stedelijke ontwikkeling, innovatie, leefbaarheid en economische groei in het Nederlandse en Europese stedennetwerk, via City Deals en Europese partnerschappen.	Steden, Rijksoverheid, Europese instellingen, koepelorganisaties, experts, bedrijven en maatschappelijke partners.	Focus op duurzame steden (SDG 11) en innovatie (SDG 9). City Deals en Europese partnerships dragen bij aan 13 SDG's. Bijv. het Klimaatadaptatie partnerschap (SDG 13) en <i>City Deal</i> Zicht op Onderminning (SDG 16).
Rijksbreed Programma Circulaire Economie (2016)	Halvering gebruik primaire grondstoffen in 2030 t.o.v. 2016 en volledig circulaire economie in 2050.	Rijksoverheid in consultatie met bedrijfsleven, lokale overheden en sociale partners.	Focus op grondstoffen hergebruik (SDG 12), met relevantie voor klimaat (SDG 13).
Grondstoffenakkoord (2017)	Partners hebben samen de ambitie om de transitie naar de circulaire economie te versnellen.	Rijksoverheid met bedrijfsleven (zowel individueel als sectoren), decentrale overheden, sociale partners en NGO's.	Grondstoffenakkoord heeft volgende thema's: 1. Biomassa en voedsel; 2. Kunststoffen; 3. Maakindustrie; 4. Bouw en 5. Consumptiegoederen. Raakvlakken met CE (SDG 12), infrastructuur en innovatie (SDG 9), klimaat (SDG 13) en biodiversiteit (SDG 15).
Herzien Actieplan Beleidscoherentie voor ontwikkeling (2018)	Coherent beleid voor NLse bijdrage aan het bereiken van de SDG's in ontwikkelingslanden.	Interdepartementaal en maatschappelijke partners.	Alle SDG's in de context van ontwikkelingslanden en samenwerking (SDG 17). Voor resultaten 2019, zie recent uitgekomen jaarrapportage .
Nationaal Preventie Akkoord (2018)	In 2040 een rookvrije generatie, overgewicht terug naar niveau 1995 en een flinke afname van problematisch alcoholgebruik.	Maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, patiëntenorganisaties, zorgaanbieders, zorgverzekeraars, gemeenten, fondsen, sportverenigingen en -bonden en overheid.	Focus op gezondheid (SDG 3), maar ook positieve effecten verwacht op terreinen zoals: gezinnen of individuen in kwetsbare situaties, werkloosheid en schulden, gezonde voeding (SDG's 1, 2, 8).
Kringlooplandbouw (2018)	Omslag naar kringloop landbouw in 2030: bepreken afval en uitstoot schadelijke stoffen en efficiënt benut grondstoffen/producten.	Overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen.	Focus op het versterken van de economie (SDG 8) en voedselproductie (SDG 2), met relevantie voor klimaat (SDG 13) en leven op land en biodiversiteit (SDG 15).
Het vernieuwde Techniekpact (2018)	Terugdringen van het tekort aan technisch geschoold personeel en technische vaardigheden om zo maatschappelijke uitdagingen als de energie-, klimaat- en digitaliserings-transitie aan te kunnen gaan.	Rijksoverheid, regio's, bedrijfsleven, onderwijs en alle relevante brancheorganisaties.	Het akkoord draagt onder meer bij aan SDG's 4, 7, 8, 13 en 17.
Nederlandse Digitaliseringsstrategie (2018)	Kansen benutten van digitalisering voor economie en maatschappij, zorgen voor digitale vaardigheden voor onderwijs en arbeid zodat iedereen mee kan in de digitale transitie. Ook wordt gewerkt aan digitaal vertrouwen waarin grondrechten als veiligheid, privacybescherming, zelfbeschikking, eerlijke concurrentie, en toegankelijk en goed openbaar bestuur gewaarborgd blijven.	Departementen, mede-overheden, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties.	Deze doelstelling raakt vooral SDG's 3, 4, 8 en 9. Op dit moment wordt verkend of en op welke manier digitalisering/de NDS kan bijdragen aan duurzaamheid (SDG's 7, 11 en 12).
Regio Deals (2018)	Versterking van de brede welvaart in de regio's via een gezamenlijke aanpak van maatschappelijke opgaven die specifiek zijn voor een bepaalde regio en direct verbonden met de dagelijkse leefomgeving van de bewoners.	Rijk, regionale overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties	Raakvlakken met SDG 2 (voeding en landbouw), SDG 8 (waardig werk en economische groei), SDG 10 (ongelijkheid verminderen, sociale samenhang en stabiliteit), SDG 11 (duurzame steden), SDG 12 (duurzame productie) en SDG 15 (biodiversiteit).

Klimaatakkoord (2019)	CO ₂ -uistoot is met 49% verlaagd in 2030, ten opzichte van de uitstoot in 1990.	Overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.	Focus op klimaat (SDG 13), maar draagt ook bij aan toegang duurzame en betaalbare energie (SDG 7).
Nederlandse Internationale Waterambitie (2019)	Waterzekerheid en veiligheid wereldwijd	Rijksoverheid, kennisinstellingen, bedrijfsleven, NGOs en internationale partners.	Focus op toegang tot schoon water en sanitair (SDG 6), raakvlakken met alle planeetdoelen, SDG 11 (steden) en water beter te verankeren in klimaatprocessen (SDG 13).
Groeistrategie voor Nederland op de lange termijn (2019)	Versterking duurzaam verdienvermogen op de lange termijn.	Rijksoverheid. Bij de uitwerking experts, stakeholders en maatschappelijke partijen betrokken.	Focus op economische groei op de langere termijn (SDG 8) met relevantie voor kennis en innovatie (SDG's 4 en 9), klimaat- en energie (SDG's 7 en 13).
Aanpak Stikstof (vanaf 2019)	Stikstof is geen belemmering meer voor natuur noch economische ontwikkelingen, omdat er een robuust en geloofwaardig pakket aan maatregelen is, de aanpak voor de lange termijn geborgd is, en departementen en andere overheden uitvoering geven aan maatregelen.	Rijksoverheid, IPO, VNG en UvW. Verder ook intensief contact met maatschappelijke partners.	Raakvlakken met economische groei op de langere termijn (SDG 8), Industrie, innovatie en infrastructuur (SDG 9), Duurzame steden en gemeenschappen (SDG 11), Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12), klimaatactie (SDG 13) en Leven op het land/biodiversiteit (SDG 15).
Nationale omgevingsvisie (planning 2020)	Een langetermijnvisie op de toekomst en de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland.	Rijksoverheid in afstemming met andere overheden en maatschappelijke partijen.	Raakvlakken met landbouw (SDG 2), drinkwatervoorziening (SDG 6), energie (SDG 7), infrastructuur (SDG 9), steden (SDG 11), circulaire economie (SDG 12), klimaatactie (SDG 13) en biodiversiteit/leven op land (SDG 15).
Programma Versterken Biodiversiteit (2020)	Het programma Versterken Biodiversiteit is een interdepartementale samenwerking dat vervolgstappen gaat identificeren en implementeren die een maatschappelijke en economische transformatie gericht op biodiversiteitsherstel teweeg moeten brengen. Daarmee wordt in 2050 de Nederlandse ecologische voetafdruk gehalveerd en een volledig doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn gerealiseerd.	Verschillende departementen van de Rijksoverheid, Deltaplan Biodiversiteitsherstel.	Focus op leven in water en op land (SDG 14 en 15), en het aangaan van partnerschappen om doelen te halen (SDG 17). Er zijn raakvlakken met gezondheid en welzijn (SDG 3), duurzame energie, economie en steden (SDG 7, 8 11), klimaatactie (SDG 13), en met industrie, infrastructuur en innovatie (SDG 9).
Schone Lucht Akkoord (2020)	36 gemeenten, 9 provincies en het Rijk hebben gezamenlijke ambitie om de luchtkwaliteit permanent te verbeteren en voor 2030 minimaal 50% gezondheidswinst te realiseren.	Rijksoverheid in afstemming met andere overheden (provincies en gemeenten).	Focus op gezondheid en welzijn (SDG 3) maar draagt ook bij aan duurzame steden (SDG 11) en klimaat (SDG 13).

DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de drie koepelorganisaties van de decentrale overheden: de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW)

1. De SDG's in het lokale bestuur

Steeds meer decentrale overheden raken bekend met de SDG's en zetten zich in om deze te halen. In 2019 groeide het aantal gemeenten aangesloten bij de VNG-campagne [Gemeenten4GlobalGoals](#) met 25 naar 87. Naast doelen op zich, worden de SDG's op gemeentelijk niveau steeds meer gezien als een instrument om integraal te werken of om beleidscoherentie te toetsen. Zo verwijst Rheden in alle beleidsdocumenten en [voorstellen](#) naar de SDG's. Meerdere gemeenten verbonden de SDG's met hun begroting, duurzaamheidsvisie of uitvoeringsagenda B&W, zoals Oisterwijk, Gilze en Rijen en Goirle. Leeuwarden, Súdwest-Fryslân, Dongen en Smallingerland gebruiken de SDG's als afwegingskader voor het opstellen van de Omgevingsvisie, n.a.v. een [VNG-praktijkproef](#). Utrechtse gemeenteraadsleden riepen zich middels een [manifest](#) uit tot Global Goals Ambassadeurs. Oss zette de SDG's in voor internationaal economisch partnerschap: van meer naar betere groei. Steeds meer gemeenten zien de SDG's als een agenda die lokaal verbindt, zoals [Deventer](#) waar gemeente, inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties werken aan het behalen van de doelen.

Daarnaast neemt de interesse van gemeenten om hun presteren op de SDG's inzichtelijk te krijgen, ook als basis voor beleidskeuzes, snel toe. VNG streeft hierin naar een standaard.

In de provincies leeft het onderwerp SDG's breed, al wordt het vaak nog niet onder die noemer vermeld. Op deelterreinen wel: zo presenteert provincie Zeeland sinds 2019 alle eigen inkopen aan de hand van de SDG's en ontwikkelt het [een actieplan MVI](#) met de SDG's als basisuitgangspunt. Flevoland ontwikkelt een milieu-en duurzaamheidsmonitor op basis van de SDG's. In provincie Noord-Brabant wordt de economie gestimuleerd door de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij, die [rapporteert](#) langs de SDG's, en door resultaatfinanciering voor sociaal ondernemers door de provincie waarbij de [criteria](#) zijn gebaseerd op de SDG's. Friesland heeft zich uitgeroepen als eerste Global Goals Provincie. Vele activiteiten van waterschappen dragen bij aan het halen van de SDG's. Zo gebruiken waterschap [Brabantse Delta](#), hoogheemraadschap van Delfland en waterschap Vallei en Veluwe de SDG's als kader voor circulaire economie- of duurzaamheidsbeleid.

Waternet (namens waterschap Amstel, Gooi en Vecht en de gemeente Amsterdam) gebruikt de SDG's als kapstok voor haar [onderzoek en innovatiebeleid](#). Gezamenlijk ondersteunen waterschappen andere landen in het behalen van SDG 6 via het programma [Blue Deal](#), dat 20 miljoen mensen wereldwijd aan voldoende en schoon water helpt.

2. Interbestuurlijke samenwerking

Een inclusieve, duurzame samenleving kan alleen tot stand komen bij nauwe samenwerking tussen de verschillende overheidslagen. Het [Interbestuurlijk Programma](#) (IBP), waarmee decentrale overheden en het Rijk programmatisch en gelijkwaardig samenwerken aan maatschappelijke opgaven, zoals de klimaatopgave, de brede schuldenaanpak en toekomstbestendig wonen, is hier een belangrijk instrument voor. Ook in 2019 stond daar het belang van het aanpakken van maatschappelijke opgaven op regionaal niveau centraal, om daarmee zo goed mogelijk aan te sluiten op de daar relevante uitdagingen en ook om de opgaven beter te verbinden om maatschappelijke meerwaarde te bieden. Deze aandacht voor *cross-overs* is zeer in de geest van de SDG's, hoewel zonder expliciete koppeling. Zo is de verbinding tussen zorg en veiligheid op wijkniveau door interbestuurlijke samenwerking hoog op de agenda gekomen: bijvoorbeeld de aanpak verwarde personen en samenwerken in ketens tussen politie, jeugdzorg en gemeenten. Voorbeelden van IBP opgaven die duidelijk op een meer interbestuurlijke manier tot stand komen, zijn de schuldenaanpak en [Vitaal Platteland](#). Hoewel integraliteit een belangrijk voornemen blijft, blijft verkokering bij alle betrokken overheidslagen een feit. En daar waar het politiek spannend is, schiet men toch snel weer in oude reflexen. Daarentegen is de grote bereidheid tot breder denken, en overleggen met meer partners, een goed teken.

3. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving

In 2019 stonden de thema's armoede en schulden, de betaalbaarheid van de zorg en met name de jeugdzorg nog altijd hoog op de agenda in het lokale bestuur. Steeds meer Nederlanders doen een beroep op schuldhulpverlening. Gemeenten en partners slagen er steeds beter in om armoede en schulden integraal aan te pakken, hoewel toegang en kwaliteit hiervan altijd beter kan. Maar om problematische schulden écht te voorkomen en aan te pakken moeten de handen ineengeslagen worden met het Rijk en andere partners, om de inkomensvoorzieningen en het toeslagenstelsel te verbeteren. Meer kinderen groeien op in armoede, en steeds meer jongeren doen een beroep op jeugdzorg. Via het programma [Zorg voor de Jeugd](#) werken gemeenten, Rijk en andere partners om de jeugdzorg te verbeteren; met [Aanpak 16-27](#) proberen gemeenten en het Rijk schulden, werkloosheid en problemen met woning en scholing bij kwetsbare jeugd integraal op te lossen. Tegelijkertijd doen ouderen die langer thuis blijven wonen een groter beroep op voorzieningen. Via het programma [Een tegen eenzaamheid](#) werken gemeenten en Rijk aan het vroeg signaleren van eenzaamheid. Ook blijft, in het licht van de aangekondigde vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand, belangrijk dat inwoners gelijkwaardige toegang tot rechtsbescherming houden, waarbij aandacht wordt besteed aan het tot een vergelijk komen tussen inwoner en overheid.

Hoewel gemeenten in staat zijn om hun taken in het sociaal domein uit te voeren, ontbreken vaak de randvoorwaarden om de sociale SDG's te kunnen halen. Dit betreft zowel ernstige financiële tekorten, als het feit dat het idee van zelfredzaamheid niet voor zich spreekt. Zo laat de [evaluatie](#) van 5 jaar Participatiewet zien dat er een spanningsveld bestaat tussen het principe van *Leave No One Behind* en de (financiële) prikkel voor gemeenten om werklozen zo snel mogelijk aan het werk te helpen. Hierdoor worden mensen met een korte afstand tot de arbeidsmarkt sneller aan een baan geholpen dan degenen die intensievere en aandachtigere begeleiding nodig hebben. Hoewel dit inzicht er is, redden gemeenten het financieel niet om deze problemen aan te pakken.

De provincies zetten in 2019 extra in op het verduurzamen van garantiebanen binnen de provinciale organisaties, waarmee zij mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk helpen. Ook zetten provincies zich in voor het realiseren van banen voor kandidaten die niet behoren tot de doelgroep van de banenafpraak, maar ook een grote afstand tot de arbeidsmarkt hebben, zoals statushouders en langdurig werklozen. Provincies lopen hierin voorop binnen de overheid en delen van het bedrijfsleven. De inzet van de methodiek [Social Return on Investment](#) bij aanbestedingen, wat maatschappelijk rendement van investeringen in economische en sociale zin meet- en zichtbaar maakt, staat steeds meer in de belangstelling bij decentrale overheden bij het aan een baan helpen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In 2019 hebben de provincies en waterschappen hier extra op ingezet; de decentrale overheden in Overijssel en Gelderland hebben in 2019 afgesproken [uniforme regels](#) te gebruiken voor *social return*.

Voor de waterschapsbesturen was (gedeeltelijke) kwijtschelding van waterschapsbelasting voor minima een belangrijk sociaal thema in 2019. Door toename van het aantal aanvragen nam het [bedrag](#) dat de waterschappen op deze wijze kwijtscholden in de afgelopen jaren toe. Om lokale inclusie te bevorderen zijn er in 2019 al 47 gemeenten aangesloten bij het [Programma Iedereen Doet Mee!](#), wat toegankelijkheid voor gehandicapten bevordert. In 2019 waren er 54 Regenbooggemeenten, en 12 Regenboogprovincies, die actief beleid ontwikkelden voor de acceptatie van LHBT's; hoogheemraadschap van Delfland is lid van *Workplace Pride*.

4. Gezonde leefomgeving en natuur

Stikstofoverschotten waren een belangrijk thema in 2019 en hebben grote gevolgen voor de biodiversiteit in Nederland – door vermisting en verzuring verdwijnen karakteristieke vegetatie en fauna. Daarom wordt een provinciaal biodiversiteitsherstelprogramma opgesteld. Veel is afhankelijk van de vraag of de landbouw de omslag naar

rendabele, natuurinclusieve landbouw kan maken. De stopzetting van het ontoereikend beoordeelde Programma Aanpak Stikstof betekende voor decentrale overheden dat (bouw)projecten op losse schroeven kwamen te staan. Via de landelijke gesprekstafel stikstof wordt gezocht naar een oplossing.

In 2019 is het voorwerk gedaan voor het [Schone Lucht Akkoord](#) van het Rijk met 46 gemeenten en provincies, om de gezondheidsschade door luchtvervuiling in 2030 te halveren.

Om de waterkwaliteit te beschermen, zette de Unie van Waterschappen zich via een [position paper](#) in om de Europese Kaderrichtlijn Water te handhaven en haar beter aan te laten sluiten op andere wetgeving die de waterkwaliteit bepaalt. Vooral de aanpak van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen is hierbij van belang. Extra aandacht werd besteed aan het verwijderen van medicijnresten bij de afvalwaterzuiveringsinstallaties via het in 2019 door de waterschappen gestarte [Innovatieprogramma Microverontreinigingen](#).

5. Energie, klimaat en circulaire economie

Het jaar 2019 stond voor decentrale overheden in teken van het opstellen van de omgevingsvisies, die vragen om een samenhangende aanpak om met fysieke opgaven om te gaan, waarbij verbinding gelegd wordt met opgaven in het sociaal domein. De energietransitie, woningbouwopgave, klimaatadaptatie, innovaties in vervoerssystemen, bereikbaarheid en circulaire economie maken hier deel van uit. VNG, IPO en de Unie van Waterschappen hebben zich in 2019 achter het Klimaatakkoord geschaard – een succesvolle samenwerking. Het doel van het akkoord is 49% CO₂ besparing in 2030 ten opzichte van 1990. Waterschappen committerden zich aan de ambitie in 2025 energieneutraal te zijn. Het scharnierpunt tussen het Klimaatakkoord en de regio is het in 2019 gestarte [Nationaal Programma RES](#) (regionale energie-strategie). Via de RESsen brengen decentrale overheden in kaart welke maatregelen en infrastructuur nodig zijn om klimaatdoelen te behalen. Enerzijds ruimtelijk, maar anderzijds ook sociaal: de vraag hoe inwoners die de lasten dragen van de transitie ook de (financiële) lusten kunnen ervaren is groot, en draagvlak onder de lokale bevolking is een belangrijk doel van de RESsen. Met het [Programma Aardgasvrije Wijken](#) werken gemeenten via proeftuinen en Transitievisies Warmte aan een CO₂-arme gebouwde omgeving. De waterschappen liggen [goed op koers](#) met hun energie- en klimaatambities voor 2020, zoals te monitoren via de jaarlijkse Klimaatmonitor Waterschappen waarop bij de uitvoering van het Klimaatakkoord wordt voortgebouwd. Via de [Green Deal Aquathermie](#) namen 40 organisaties waaronder de Unie van Waterschappen, VNG en diverse provincies voor

om warmte en kou uit waterbronnen te halen en een bijdrage te leveren aan de aardgasvrije omgeving. Toch worden de klimaatdoelen met het huidige tempo van energiebesparing niet gehaald. De CO₂-uitstoot moet fors lager. VNG, IPO en de Unie van Waterschappen hebben in 2019 pilots gedaan met interne CO₂-beprijzing, waarbij de uitstootschade wordt vertaald naar een CO₂-prijs waarmee investeringen met lage CO₂-emissies goedkoper worden. In 2020 geven de decentrale overheden vervolg aan dit programma.

Decentrale overheden werken samen met Rijkswaterstaat aan klimaatadaptatie en brengen met klimaatstresstesten kwetsbaarheden voor weersextremen in beeld. Hoewel ruimtelijke maatregelen behapbaar lijken, kunnen onverwachte klimaatontwikkelingen voor complicaties zorgen, zoals in de provincie Friesland die door haar lage ligging kwetsbaar is voor overstromingen en wateroverlast. Dit speelt ook steeds meer voor gemeenten waar het breder dan de waterkolom ook een zaak van ruimtelijke ordening is. Tenslotte richten decentrale overheden zich steeds meer op circulaire economie. De Unie van Waterschappen, VNG en IPO dragen bij aan het in 2019 vastgestelde Nationaal Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. Samenwerking in de regio is essentieel om de transitie naar een aanpak circulaire economie voor elkaar te krijgen, en daarom liepen er in 2019 veel [circulaire initiatieven](#) zoals het ontwikkelen van [circulaire ambachtscentra](#) waarmee gemeenten verschillende initiatieven ruimtelijk met elkaar verbinden om hergebruik van materialen te stimuleren. Waterschappen zijn vooruitstrevend met de aanpak [Duurzaam GWW](#) waarmee wordt gestimuleerd dat in de Grond- Weg- en Waterbouw minder primaire grondstoffen met een negatieve milieu-impact worden gebruikt. Daarnaast zetten waterschappen zich via de [Taskforce Herijking Afvalstoffen](#) in 2019 in om afvalwater te zien als bron van duurzame energie en waardevolle grondstoffen. Twee waterschappen wonnen waterinnovatieprijzen in 2019: waterschap Vallei en Veluwe voor een nieuw zuiveringsconcept waar helder water wordt gemaakt tegen zoetwatertekort, en waar grondstoffen worden gewonnen zonder negatieve impact op de leefomgeving. Daarnaast won waterschap Rijn en IJssel, dat met haar grondstoffenfabriek schoon water en een biologisch afbreekbare slimme coatingstof levert. De Unie van Waterschappen faciliteert waterschappen op gebied van circulaire economie via circuleerateliers.

DEEL D. BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Global Compact Netwerk Nederland en werkgeversorganisaties VNO-NCW en MKB-Nederland.

Steeds meer bedrijven gaan bewust met de SDG's aan de slag, zo blijkt uit diverse studies. Uit [onderzoek van PwC](#) blijkt bijvoorbeeld dat 93% van de onderzochte Nederlandse voornamelijk beursgenoteerde bedrijven de SDG's in hun jaarverslag noemen. In de [voortgangsrapportage van UN Global Compact](#) werd geconcludeerd dat 81% van de onderzochte bedrijven ook specifiek rapporteren over de acties gekoppeld aan de SDG's en dat steeds meer CEO's zich persoonlijk geïnteresseerd voelen aan het behalen van deze doelen. Uit de Nederlandse [transparantiebenchmark](#) van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat blijkt dat van de organisaties die de SDG's noemen in hun jaarverslag, 75-86% deze ook koppelt aan strategie, doelstellingen of beleid.

Met nog tien jaar te gaan, groeit echter ook het besef dat de huidige inzet opschaling en meer ambitie vereist. Op kritische terreinen zoals klimaatverandering en ongelijkheid, o.a. voor vrouwen, jongeren en werknemers, is er onvoldoende voortgang. De bereidheid is er vaak wel bij bedrijven, maar zij geven aan te worstelen met de wijze waarop ze de SDG's een plek kunnen geven binnen hun organisatie. Uit het onderzoek van PwC blijkt dat slechts een derde van de onderzochte bedrijven SDG-subdoelen in hun strategie heeft gekozen en slechts 13% een kwantitatieve ambitie op de SDG-subdoelen heeft geformuleerd. De SER concludeerde in het adviesrapport [Kansen pakken en risico's beheersen](#) dat bedrijven zich voor een concreet handelingsperspectief eerder laten leiden door de richtlijnen voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) dan de SDG's en nog niet optimaal verbinding leggen tussen die twee. De SDG's geven het beleid voor IMVO richting en andersom geeft IMVO de SDG's handen en voeten.

Om te onderzoeken hoe duurzaam het Nederlandse bedrijfsleven is, heeft MVO Nederland een nieuwe index geïntroduceerd: de [Nieuwe Economie Index](#) (NEx). Deze index meet het percentage van de Nederlandse economie dat circulair, klimaatneutraal en inclusief is. Volgens berekening zou een NEx van 20% in 2025 nodig moeten zijn om een kantelpunt te bereiken; vanaf dat moment verduurzaamt de economie steeds sneller. In 2020 staat dit percentage op 12,1%. Waar het Nederlands bedrijfsleven het goed doet op inclusiviteit (SDG 10) en circulaire economie (SDG 12), is er nog een lange weg te gaan op het vlak van hernieuwbare energie (SDG 7), zoals ook blijkt uit onderzoek van [Eurostat](#).

1. Publiek-private partnerschappen en inspirerende voorbeelden

Beleidsmatig zijn er in Nederland (bijv. Klimaatakkoord, Nationaal Preventieakkoord Zorg) en in Europa (bijv. Europese Green Deal) goede stappen voorwaarts gezet voor positieve impact op de SDG's. Publiek-private samenwerking en partnerschappen (SDG 17) dragen bij aan het vergroten van maatschappelijke impact. Zo is een meer [missie-gedreven innovatiebeleid](#) vormgegeven. En zijn er 10 IMVO convenanten tot stand gekomen die volgens de [voortgangsrapportage](#) goede handvatten bieden voor bedrijven om samen met NGO's, overheden en vakbonden misstanden aan te pakken en een bijdrage te leveren aan de SDG's.

Het afgelopen jaar kwamen diverse Green Deals gericht op afspraken en concrete projecten tussen overheid en andere partijen tot stand (bijv. de Green Deals over [Circulaire festivals](#), [Zeevaart](#), [Binnenvaart en havens](#), [Aquathermie](#) en [Natuur inclusieve landbouw & groen onderwijs](#)) of bereikten meer massa doordat nieuwe partijen zich hieraan verbonden (bijv. Green Deal [Zorg](#)). Ook wordt er bedrijfsverstijgend aan voortgang op de SDG's gewerkt, door: [SDG Nederland](#), [MVO Nederland](#), [Global Compact Netwerk Nederland](#), [Groene Groeiers Netwerk](#) en de [Dutch Sustainable Growth Coalition \(DSGC\)](#). Een greep uit concrete initiatieven:

Economische en ecologische SDG's

- Begin 2019 is door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, MVO-Nederland, VNO-NCW en MKB-Nederland het [Versnellingshuis voor de circulaire economie](#) (SDG 12) opgericht, met als voorbeeld van een concreet doorbraakproject 'Dutch Circular Textile Valley'.
- De [Logistieke Alliantie](#) werkt aan de transitie naar lage emissie- en emissieloze mobiliteit (SDG's 9 en 11).
- In een [SDG publicatie van de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen](#) is inzichtelijk gemaakt hoe de tuinbouwsector werkt aan nieuwe technologieën en producten ten behoeve van innovatie op het terrein van voeding, energie en klimaat (p. SDG 2, 7, 12, 13 en 15).
- Vanuit MVO Nederland is het platform [Verspilling is Verrukkelijk](#) opgezet, waarin ondernemers met oplossingen voor voedselverspilling samenwerken (SDG 12).
- Een vergelijkbaar netwerk is er bijvoorbeeld voor de [zorg](#) (SDG 3) en de voedingsmiddelenindustrie, via de [Alliantie Verduurzaming Voedsel](#) (SDG 12).
- Met het [betonakkoord](#) wordt in gezamenlijkheid gewerkt aan duurzaam beton (SDG 9, 12, 13).
- MVO Nederland faciliteert de verduurzaming van de Nederlandse drinkwaterbedrijven onder de noemer '[Blauwe Netten](#)' (SDG 6).

- In het [brancheplan Duurzaam Verpakken](#) werken de supermarkten aan gebruik van minder verpakkingen en meer recyclebare verpakkingen (SDG 12).
- Binnen het DSGC kwamen het [Clean Shipping project](#) (via scheepvaart op basis van frituurvet) en kwam het Corporate Biofuels program tot stand (SDG's 7 en 13).
- Het Groene Groeiers Netwerk van VNO-NCW is in 2019 een [groot matchmaking traject](#) gestart op uitdagingen op het gebied van stikstof (SDG 13).
- Binnen [NL Works](#) is aan nieuwe projecten gewerkt gericht op het internationaal vermarkten van Nederlandse oplossingen op het vlak van SDG's.

Sociale SDG's

- Oprichting van [Safety Delta Nederland](#) voor innovatieve oplossingen voor veiligheid bij gebruik van gevaarlijke stoffen (SDG 3).
- In de Stichting van de Arbeid is er gestart met een actualisering van de [checklist Je verdiende loon!](#), gericht op gelijke beloning mannen en vrouwen (SDG 5).
- Ook in 2019 heeft de marktsector weer de doelen ruim gehaald om [arbeidsgehandicapten](#) aan het werk te helpen (SDG 10).
- In 2019 is er ook gestart met [Perspectief op werk](#), gericht op plannen tussen lokaal bedrijfsleven en kerngemeenten over toetreding van mensen uit de bijstand (SDG 1 en 8).
- In het SER advies 'diversiteit in de top, tijd voor versnelling' werd o.a. ruimte geboden voor een ingroeiquote voor beursgenoteerde ondernemingen van 30% vrouwen in de raden van commissarissen (SDG 5).
- Het NL bedrijfsleven georganiseerd in VNO-NCW en MKB-Nederland heeft samen met partners NABC, FMO DECP en PUM Netherlands senior experts een [Afrika Strategie](#) uitgewerkt gericht op duurzame economische ontwikkeling (SDG8) via een betere samenwerking tussen het Nederlandse en Afrikaanse bedrijfsleven (SDG 8).
- [PUM Netherlands senior experts](#) voerde programma's uit gericht op duurzame handelsketens in onder andere landbouw en veeteelt (SDG 8).
- In het project Futureproof Coffee Collective werkten True Price, Soil&More, EY en MVO Nederland samen een gezamenlijk meetmodel en een pilot in Colombia om de werkelijke kosten voor [koffie](#) in kaart te brengen (SDG 1 en 8).
- Vanuit de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) werd gestart met een pilot [Advisory Panel on Responsible Banking](#), gericht op o.a. best practices waarborging mensenrechten (SDG 10).

2. Uitdagingen en kansen

Samenhang MVO en SDG's

Zoals ook de SER beschreef, liggen er kansen in een betere

samenhang tussen (Internationaal) MVO en de SDG's. In toenemende mate nemen bedrijven en instellingen maatregelen om hun negatieve ecologische en sociale voetafdruk te verkleinen en daarnaast om de positieve impact te vergroten. Voor bedrijven betekent dit een andere *mindset*, omdat er een volledig beeld moet bestaan van negatieve en positieve impact en dit vertaald moet worden naar de bedrijfsstrategie.

Integraliteit en Impact

Bedrijven willen steeds meer kunnen sturen op maatschappelijk rendement, waarbij de integraliteit tussen de SDG's belangrijk is om *cherry picking* te voorkomen. Het meten van deze impact wordt door bedrijven als lastig ervaren en vereist inzicht in niet-financiële en niet-kwantitatieve resultaten. Het is voor bedrijven vaak een zoektocht om de best passende impact meet methode voor hun organisatie te vinden. Er zijn tal van initiatieven, zoals de dit jaar gelanceerde [MAEX](#).

Rapportering

Uit de transparantiebenchmark 2019 kwamen een aantal trends naar voren op het terrein van rapportering. Niet-financiële doelstellingen worden vaker opgenomen in de algehele geïntegreerde bedrijfsstrategie. Aandachtspunt is het bieden van volledige transparantie over ketenverantwoordelijkheid. Er is een groeiende behoefte aan verificatie bij niet-financiële informatie, om te beoordelen of de informatie relevant en compleet is en hiermee *greenwashing* te voorkomen. Een inspirerend voorbeeld voor het betrekken van de SDG's in de verslaglegging bood ABN AMRO dit jaar, met [een Impact Report Integrated Profit & Loss Statement](#).

Betrokkenheid van stakeholders

Minstens 8 op de 10 Nederlanders vindt het belangrijk dat bedrijven zich richten op het zo goed mogelijk zijn voor mens, maatschappij en milieu, zoals blijkt uit meting van de [Maatschappelijke Impact Monitor](#). Betrokkenheid van stakeholders is hierbij cruciaal, zie ook het [Brugproject](#) van VNO-NCW. Op deze wijze kan de impact van een bedrijf nader beschouwd worden en transparantie worden geboden over ingewikkelde dilemma's.

Rol van financiële instellingen en investeerders

Het belang van niet-financiële indicatoren in besluitvormingsprocessen groeit bij zowel beleggers als financiële instellingen. De [accountant](#) kan een belangrijke rol hierin spelen. Binnen het [DNB Platform voor Duurzame Financiering](#) wordt door financiële instellingen gezamenlijk gewerkt aan verduurzaming. De Nederlandse financiële sector heeft een commitment ondertekend waarmee zij zich verplicht vanaf 2020 te rapporteren over de klimaatimpact van hun financieringen en beleggingen.

Rol van jonge professionals

Vanuit het bedrijfsleven wordt de rol van *Young Professionals* in de SDG agenda belangrijk geacht als besluitvormers van de toekomst. Vanuit Global Compact Netwerk Nederland werd het reeds bestaande [Young Professionals Programma](#) in 2019 opgeschaald. Daarnaast zijn jonge professionals vaak verenigd rondom SDG-thema's in netwerken zoals de [Dutchtainables](#): een netwerk van jonge medewerkers van Nederlandse multinationals en via de [Jonge Krachtenbundelaars](#), een open netwerk voor jonge professionals die bijdragen aan duurzame sociale en maatschappelijke transitie.

DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Partos

Nederland kent een divers en actief maatschappelijk middenveld, dat zich op allerlei manieren inzet om de SDG's te behalen. Daarvan hebben 35 organisaties bijgedragen aan dit deel van de SDG-rapportage. De inzichten zijn verzameld middels een enquête, die door [Partos](#) (branchevereniging voor ontwikkelingssamenwerking) is uitgezet onder leden en niet-leden actief in het maatschappelijk middenveld.

Er is een cruciale periode aangebroken tussen nu en 2030 voor het behalen van de SDG's, de zogenoemde *Decade of Action and Delivery*. Partos ziet de Nederlandse overheid als voorloper op het gebied van het betrekken van het maatschappelijk middenveld en het monitoren van de SDG's. Echter, de huidige Nederlandse inzet is niet voldoende om de doelen in 2030 te bereiken en zowel de politiek, het bedrijfsleven als ook maatschappelijke partijen en burgers zullen kritisch moeten kijken naar eigen handelen. De SDG's zijn in Nederland nog steeds onbekend en het maatschappelijk middenveld verwacht een grotere inzet van de overheid om hier verandering in te brengen, evenals een heldere visie met daadkracht om de SDG's te behalen.

Zo is er door verschillende koepelorganisaties¹⁷ op 6 november 2019 [een open brief](#) geschreven aan verschillende ministers, waarin het kabinet wordt opgeroepen om met een langetermijnvisie voor duurzame economische groei te komen. De tijd van groei om de groei is voorbij. Gezonde groei is keuzes maken. Duurzaamheid stelt grenzen aan bepaalde groei, maar geeft ook kansen aan een ander soort groei. De overheid moet het goede voorbeeld geven door bij alle ministeries de SDG's als leidraad te nemen voor het opstellen van beleid. De SDG-toets (aangepast Integraal Afwegingskader) moet structureel en grondig worden toegepast op nieuw beleid, wet- en regelgeving. Ministeries moeten transparant communiceren over hun SDG-actie. De overheid kan bedrijven oproepen hetzelfde te doen. Deze bewustwording biedt vervolgens draagvlak voor de politiek om daadkrachtig in actie te komen.

1. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's

De antwoorden op de enquête kwamen van een verscheidenheid aan organisaties. 42,9% van de organisaties is actief op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, 9,4% op duurzaamheid en hetzelfde percentage op

mensenrechten, 6,3% betreft milieu- en natuurorganisaties. Verder kwamen er reacties van o.m. een vrouwenorganisatie, een coalitie van kinderrechtenorganisaties, een aantal netwerkorganisaties, een vakbond, een culturele instelling en een vermogensfonds. Deze organisaties zijn zowel internationaal (60%) als nationaal (40%) actief. Het grote aandeel van ontwikkelingsorganisaties is deels te verklaren doordat dit de directe achterban van Partos is.

Cluster	SDG's	2020: % organisaties actief op cluster
People	1 t/m 5	35,6 %
Planet	6, 12 t/m 15	26,9 %
Prosperity	7 t/m 11	20,0 %
Peace	16	40,6 %
Partnerships	17	53,1 %

Net als in 2018 en 2019 is 'Partnerschap voor de doelen', SDG 17, opnieuw de populairste SDG onder maatschappelijke partijen. 53,1% van de respondenten zegt hieraan te werken. Meer dan 40% van de organisaties richt zich op SDG 1, 5 en 16. Minder populair (< 20%) zijn 7, 9, 11 en 14. In de tabel hierboven is dezelfde clustering gebruikt als in voorgaande jaren; deze wordt door o.m. de OESO gebruikt. 54,3% van de organisaties geeft aan dat hun inzet om bij te dragen aan de SDG's is toegenomen sinds vorig jaar. Bij de overige 45,7% van de organisaties is de inzet gelijk gebleven. Het uitvoeren van concrete projecten om duurzame ontwikkeling te stimuleren (zowel in Nederland als daarbuiten) is de belangrijkste vorm van inzet. Daarnaast zetten organisaties zich in op het gebied van voorlichting en bewustwording (75%), pleitbezorging (69%) en beleidsbeïnvloeding en fondsenwerving (41%). Opnieuw valt op dat de *planet*-SDG's en de *prosperity*-SDG's de categorieën zijn waar relatief weinig respondenten actief zijn. Dit kan komen doordat organisaties die actief zijn op deze thema's zich vooral verhouden tot andere bindende internationale afspraken, zoals het Parijs-akkoord in plaats van de vrijwillige SDG's. Dit wil dus niet zeggen dat het maatschappelijk middenveld zich niet bezighoudt met thema's als biodiversiteit en klimaatverandering, dat is nadrukkelijk wél het geval.

¹⁷ Nationale Jeugdraad, Global Compact Nederland, IUCN Nederland, MVO Nederland, Partos, de SDG Allianties en SDG Nederland.

2. Inspirerende voorbeelden

Het maatschappelijk middenveld draagt op verschillende concrete manieren bij aan het behalen van de Agenda 2030, door het uitvoeren van concrete projecten, maar ook door haar functie als waakhond, waarvan we kort enkele voorbeelden noemen.

[Edukans](#) stimuleert uitwisseling en wederzijds leren van Nederlandse studenten, docenten en schoolleiders met hun tegenhangers in ontwikkelingslanden. Samen behandelen ze onderwerpen die SDG 4, 5 en 8 aangaan. Door samen met collega's in een andere cultuur te werken aan kwaliteitsonderwijs en aan de professionele ontwikkeling van docenten en schoolleiders, ontstaat een intensief en wederkerig leerproces.

Het werk van [Stichting Present](#) in Nederland groeit. Een mooi voorbeeld is het Sociaal Tuinieren-project in Utrecht, waar zij zich inzetten voor mensen die te maken hebben met armoede, een slechte gezondheid of sociaal isolement. Met hun Sociaal Tuinieren-project verbindt Stichting Present wijkbewoners met elkaar én vrijwilligers om samen te werken aan het vergroenen van stadstuinen. Daarmee werken ze aan een duurzamere stad (SDG 11), maar dragen ze ook bij aan het tegengaan van armoede (SDG 1) en het verbeteren van de (mentale) gezondheid van bewoners (SDG 3).

[Both ENDS](#) houdt zich actief bezig met handelsverdragen, zoals de verdragen tussen de EU en Indonesië en tussen de EU en Canada (CETA). De discussie over CETA kwam in 2019 in een stroomversnelling, omdat dat verdrag door het Parlement geratificeerd moet worden. Samen met mensenrechten-, vrouwen- en milieuorganisaties uit bijna vijftig landen in met name Azië, Afrika en Zuid-Amerika stelt Both ENDS dat CETA een standaard zet, die het behalen van de 2030 Agenda in armere landen in de weg zal staan. Het verdrag heeft nadelige gevolgen op verschillende SDGs, waaronder 2, 10, 13, 16 en 17. Daarom [vragen](#) zij de Tweede Kamer geen handtekening te zetten onder het verdrag.

3. Nederlandse inzet

Maatschappelijke actoren is ook gevraagd hoe zij de inzet op de SDG's van zichzelf en anderen waarderen. In het schema zijn deze cijfers (op een schaal van 0-10) voor 2018, 2019 en 2020 te zien. Actoren worden positiever beoordeeld dan vorig jaar. Scores laten zien dat het maatschappelijk middenveld met name kritisch is op hoe de overheid en het bedrijfsleven de SDG's vormgeven, alhoewel er over de jaren een licht stijgende lijn zichtbaar is.

Actor	2018	2019	2020
Eigen organisatie	8,5	8,1	8,1
Maatschappelijk Middenveld	6,0	7,2	6,3
Overheid	4,9	5,2	5,6
Bedrijfsleven	4,0	4,4	4,9
Kennisinstellingen	5,8	6,3	6,4

4. Stand van zaken

Volgens respondenten staat het behalen van verschillende SDG's in Nederland onder druk. Met name over SDG 5, 7, 10, 12, 13 en 15 maken maatschappelijke partijen zich zorgen. Deze uitkomsten zijn in lijn met de resultaten van vorig jaar. Verbetering op deze SDG's blijft dus hard nodig.

De zorgen van het maatschappelijk middenveld worden bevestigd door de 'Monitor Brede Welvaart & SDG's 2020' van het CBS. Deze rapportage bevestigt de slechte positie van Nederland t.o.v. andere EU-lidstaten op het gebied van SDG 7, 13, 14 en 15. Ondanks de forse uitbreiding van de capaciteit aan hernieuwbare energie, is de Nederlandse uitstoot van broeikasgassen hoog in vergelijking met andere EU-landen (SDG 13). Maar ook ecosystemen (SDG 15) staan in Nederland bovengemiddeld onder druk.

Een omslag naar een nieuwe economie is hard nodig. We kunnen alleen succesvol zijn wanneer iedereen gelijkwaardig wordt meegenomen en dus is een focus op genderegelijkheid en solidariteit van groot belang. Een begin hiervoor ligt volgens de meerderheid van het Nederlands maatschappelijk middenveld in het vergaren van meer specifieke data: meer genderspecifieke data kan helpen bij het inzien van de grootste probleempunten. Specifieke data op leeftijdsgroep zijn nodig om doelen die jeugd aangaan beter te kunnen adresseren, zoals het armoede- en schuldenbeleid en tijdige en gelijke toegang tot (jeugd) gezondheidszorg.

Maatschappelijke partijen laten duidelijk merken dat de huidige voortgang te beperkt is om de SDG's in 2030 te behalen. Dat betekent dat de overheid haar rol van kaders stellen, ambities vastleggen, monitoren, verantwoordelijkheden pakken dan wel toedelen en partijen samenbrengen nog onvoldoende uitvoert. Er is nog steeds geen nationale implementatiestrategie voor de SDG's en bovendien worden burgers nog steeds niet bereikt met de urgentie van de SDG's. Het is belangrijk dat Nederland doelen stelt voor de resterende tien jaar, waarbij vooral gewerkt moet worden aan de SDG's waarop Nederland, blijkens de 'Monitor Brede Welvaart en SDG's 2020' achterloopt. Deze strategie zou moeten gelden voor de

gehele Rijksoverheid, om zo coherentie tussen verschillende beleidsterreinen te bevorderen. Het zou dan ook goed zijn als de coördinatie van de SDG's niet langer belegd wordt bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken, maar bij een departement met een integraler mandaat (zoals het Ministerie van Financiën of Algemene Zaken).

grote rol in het behalen van de SDG's in Nederland en ver daarbuiten.

In ontwikkelingslanden zijn de uitdagingen om de SDG's in 2030 te behalen nog veel groter. Organisaties vragen zich af of dit nog mogelijk is in 10 jaar tijd. De handelingen van bedrijven en overheden staan veel positieve verandering in de weg. Toch blijven de organisaties hoopvol en zetten zich in op het opschroeven van het ODA budget naar minimaal 0,7% van het bruto nationaal inkomen, beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling en op bewustwording bij o.a. politici. Volgens maatschappelijke actoren zijn er veel SDG's die het risico lopen niet behaald te worden, maar een paar SDG's vallen op. Gendergelijkheid (SDG 5) bijvoorbeeld: vrouwenrechten en gendergelijkheid staan in toenemende mate wereldwijd onder druk, o.a. door conservatieve overheden. Ongelijkheid (SDG 10) in inkomen tussen landen is de laatste jaren verminderd, maar ongelijkheid binnen landen is alleen maar groter geworden. Het bevorderen van vrede, justitie en sterke publieke diensten (SDG 16) heeft door corruptie, diefstal en belastingontwijking nog een lange weg te gaan. Dit betreft geld dat goed gebruikt kan worden voor armoedebestrijding of om kinderen naar school te laten gaan. Helaas is er ook op veel andere terreinen nog een wereld te winnen als het gaat om het bereiken van de SDG's in het Zuiden.

Maatschappelijke organisaties zien Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) als een belangrijke component om de SDG's internationaal dichterbij te brengen. Met het [SER-advies](#) over de samenhang tussen IMVO en SDG's is er een stap gezet, maar er is meer nodig om te komen tot een structurele verbetering van met name arbeidsomstandigheden en omgang met natuur en milieu in mondiale productieketens. Een middel om dit te bereiken is, om naast bestaande vrijwillige maatregelen in de convenanten, ook basiswetgeving voor IMVO op te stellen. Heldere communicatie hierover richting de Nederlandse consument wordt ook gezien als een deel van de oplossing.

Terugblikkend op het afgelopen jaar is de gemene deler niet veranderd. Nederland moet nog steeds heel kritisch in de spiegel kijken. Ons belastingstelsel faciliteert belastingontwijking, handelsverdragen brengen risico's met zich mee voor de leefomstandigheden en de leefomgeving van lokale bevolking in ontwikkelingslanden en onze mondiale voetafdruk is nog steeds enorm. Beleidscoherentie voor ontwikkeling is van groot belang! Van individuen tot bedrijven en overheden, allen spelen een

DEEL F. KENNISINSTELLINGEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van NWO-WOTRO

Het afgelopen jaar hebben onderwijssectoren en onderzoeksinstellingen weer op verschillende wijze bijgedragen aan een betere kennisontwikkeling over het behalen van de SDG's en het toegankelijk maken van deze kennis. Voor het eerst worden in dit hoofdstuk naast de ontwikkelingen in het Hoger Beroepsonderwijs (hbo) en Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek (wo), ook de ontwikkelingen in het Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo) gepresenteerd.

1. Middelbaar beroepsonderwijs

Voor het behalen van de SDG's in 2030 is het mbo als hofleverancier van onze beroepsbevolking van onschatbare waarde. De SDG's vormen in toenemende mate niet alleen een belangrijk raamwerk voor de mbo-scholen als opleiders, maar ook als organisaties.

In de kwalificatiedossiers van de opleidingen, die door mbo en bedrijfsleven samen gemaakt worden, wordt sinds 2019 standaard de circulaire economie opgenomen. Eveneens zijn de energietransitie en klimaatadaptatie als vaste onderwerpen opgenomen. Op deze manier worden steeds meer deelaspecten van duurzame ontwikkeling en de SDG's onderdeel van mbo-opleidingen. Niet alleen beroepsmatig, maar ook voor de kwalificatie burgerschap zijn de SDG's een leidraad: jongeren leren in hun opleiding hoe ze als burger in hun leefomgeving kunnen omgaan met vraagstukken als duurzaamheid en het behalen van de SDG's.

Kennisdeling, informatie-uitwisseling tussen scholen en ondersteuning van de scholen zijn belangrijke aspecten in het waarborgen van de SDG's in het mbo. Het beroepsonderwijs maakt werk van de SDG's vanuit een totale schoolaanpak, de *Whole School Approach*. Dit beleidsinstrument kunnen scholen inzetten als startpunt of monitor van het duurzaamheidsbeleid en dient tevens als ranking.

In navolging van SustainaBul voor het hoger onderwijs, is in 2019 is voor de eerste keer de SustainaBul MBO uitgereikt. Het Koning Willem I College, Wellantcollege en Friesland College behaalden respectievelijk de eerste, tweede en derde plaats. De website van *Leren voor Morgen* bevat meer informatie over [SustainaBul MBO](#) en een overzicht van [lopende initiatieven](#) rond SDG's in het mbo. In het kader van kennisdeling organiseert het Kennispunt MBO Burgerschap een landelijke docentendag op 9 oktober 2020 met als thema de SDG's. Hierbij levert het Facilitair Samenwerkingsverband ROC's een belangrijk aandeel.

De MBO Raad is van plan om in 2020 de SDG's structureler te verankeren en zal daarom namens de mbo-instellingen het SDG Charter ondertekenen.

2. Hogescholen

De hogescholen zijn echte SDG-pioniers die de handschoen al vroeg en op creatieve wijze hebben opgepakt. Ook in 2019 hebben zij niet stilgezeten en reeds bestaande initiatieven verder opgeschaald. De in 2018 opgerichte 'HBO SDG Coalitie' is een samenwerking tussen hogescholen en omvat momenteel alle 36 door de overheid bekostigde hogescholen in Nederland. Op 9 mei 2019 ondertekende de voorzitter van de Vereniging Hogescholen – namens alle hogescholen - het SDG Charter, om daarmee de ambitie om de bijna 500.000 HBO-studenten in Nederland SDG-bekwaam te maken, kracht bij te zetten. De HBO SDG coalitie richt zich onder meer op het ontwikkelen van *good practices* in onderwijs en docentprofessionalisering.

In een komend nummer van het tijdschrift TH&MA Hoger Onderwijs (2020-2) schets de sector een zeer gevarieerd beeld van wijzen waarop de SDGs onderdeel uitmaken van verschillende curricula of van instellingsbrede projecten en van het praktijkgerichte onderzoek. Voorbeelden zijn het [Green Ambassadors Programme](#) van de Hanzehogeschool, onderzoek naar SDG competenties door Hogeschool Van Hall Larenstein, de SDG leergemeenschappen van de Hogeschool Leiden, [SDG's on Stage](#) dat op 9 mei 2019 werd gelanceerd. Dit is een digitale stagebank, speciaal ontwikkeld voor hbo-studenten, bedrijven en maatschappelijke organisaties, om zo vraag en aanbod van SDG gerelateerde stage- en afstudeeropdrachten bij elkaar te brengen. De stagebank is opgezet door de hogescholen Fontys, Avans, Hanzehogeschool en Saxion, in samenwerking met [Duurzaambedrijfsleven](#) en biedt inmiddels meer dan veertig vacatures aan.

SDG's in onderwijs en onderzoek staan tevens centraal in de strategische HBO Agenda 2019-2023 [Professionals voor morgen](#). Hogescholen en hun Centres of Expertise zijn bij uitstek geëquipeerd om met praktijkgericht onderzoek bij te dragen aan de aanpak van deze vraagstukken.

3. Universiteiten

De universiteiten hebben in het afgelopen jaar ook stappen gezet om de SDG's een meer prominente plek te geven in hun onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering. De Vereniging van Universiteiten (VSNU) heeft in 2019 samen met de Vrije Universiteit een [SDG-dashboard](#) gelanceerd, waarmee de

wetenschappelijke publicaties over de SDG's inzichtelijk en toegankelijk worden gemaakt. Ook geeft het dashboard inzicht in de verbinding tussen wetenschap en beleid, via het deel van publicaties dat geciteerd wordt in beleidsdocumenten. Daarmee biedt het dashboard aanknopingspunten om deze verbinding in de toekomst te versterken. Op basis van deze data doen verschillende universiteiten intern nader onderzoek naar de bijdrage van hun wetenschappers aan de SDG's. Het SDG-Dashboard heeft ook nieuwe initiatieven gestimuleerd: zo werkt de Universiteit Maastricht samen met uitgeverij en bibliotheken om de wetenschappelijke artikelen en boeken in relatie tot SDG's in kaart te brengen. Om het belang van de SDG's en het onderzoek dat op al deze terreinen gedaan wordt te laten zien, belichten de Nederlandse universiteiten daarnaast vanaf het najaar van 2019 tot en met mei 2020 iedere maand hun specifieke inzet op een van de SDG's via [online magazines](#).

Universiteiten sluiten in hun keuze voor strategische thema's aan bij maatschappelijke uitdagingen die ook verankerd zijn in de SDG's. De nadruk ligt op interdisciplinair onderzoek en sluit ook goed aan bij de dwarsverbanden tussen verschillende SDG's. Zo werken aan de Universiteit Utrecht onderzoekers binnen het strategische thema [Pathways to Sustainability](#) aan allerlei aspecten van een duurzame toekomst. Wetenschappers van de Universiteit van Amsterdam werken in het [A Sustainable Future](#) onderzoeksplatform aan een duurzame economie, maatschappij en planeet. Ook adviseren wetenschappers op basis van hun expertise over maatschappelijke uitdagingen, bijvoorbeeld over [diversiteit aan de top](#). Binnen én buiten het curriculum besteden universiteiten aandacht aan de SDG's. In 2019 is bijvoorbeeld het interdisciplinaire [Radboud Centre for Sustainability Challenges](#) opgericht om samenwerking in onderzoek en onderwijs op het gebied van duurzaamheid te bevorderen binnen de Radboud Universiteit. In het onderwijs resulteerde dit o.a. in de [nieuwe cursus](#) Sustainable Development Goals, die in februari 2020 startte. Aan de Universiteit Twente kunnen studenten vanaf het najaar van 2019 in het extra-curriculaire programma Transdisciplinary Master-Insert Programme on [Shaping Responsible Futures](#) zich samen inzetten voor complexe maatschappelijke uitdagingen.

Ook de universiteit als organisatie werkt aan SDG's, bijvoorbeeld door CO₂-uitstoot te verminderen. In VSNU-verband is in 2019 een eerste routekaart [Klimaatakkoord](#) opgesteld. Deze routekaart is begin 2020 nader uitgewerkt met scenario's voor 2030 en 2050. De universiteiten doen al langer mee aan de nationale meerjaren-afspraken energiebesparing (MJA-3) en hebben hun energiegebruik in die periode al verminderd.

De komende decennia willen de universiteiten de inspanningen nog aanzienlijk verhogen om uiterlijk in 2050 een CO₂-neutrale campus te hebben.

4. Nationale initiatieven in onderzoek

De [25 routes](#) van de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) laten een overlap met de SDG's zien. Veel van de toegekende projecten zullen in potentie dan ook een bijdrage kunnen leveren aan het behalen van de SDGs, hoewel dat (nog) niet expliciet wordt gemaakt. In samenwerking met ministeries zijn enkele thematische onderzoeksprogramma's ontwikkeld op terreinen zoals biodiversiteit, ecologie, voedselsystemen en armoede. Met het Ministerie van Buitenlandse Zaken is een programma ontwikkeld waarin de link met de SDG's wel expliciet is gemaakt. Hiermee wordt onderzoek mogelijk gemaakt wat ingaat op de interacties tussen de SDG's en de gevolgen voor beleidsinterventies in ontwikkelingslanden.

In het [Kennis- en Innovatieconvenant \(KIC\) 2020-2023](#) bekrachtigen bedrijven, kennispartijen en overheden hun inzet op de belangrijke innovatiethema's voor de komende jaren. In het KIC investeren zij gezamenlijk in innovatie, aansluitend op het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid van het kabinet. De focus van de samenwerking ligt op vier brede maatschappelijke thema's die ook gedeeltelijke overlap vertonen met de 17 ontwikkelingsdoelen: 'Energietransitie en Duurzaamheid', 'Landbouw, Water en Voedsel', 'Gezondheid en Zorg' en 'Veiligheid'. De eerste calls op deze thema's zijn gepland voor 2020.

De Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) probeert de kennis van de Nederlandse wetenschap in te zetten voor de kennisontwikkeling rondom de SDG's. Vooral in Europa is de KNAW proactief betrokken bij wetenschappelijke adviezen van bijvoorbeeld de European Academies Science Advisory Council (EASAC) en het Scientific Advice Mechanism (SAM) van de Europese Commissie. De KNAW organiseerde in 2019 in samenwerking met de International Science Council een bijeenkomst over de bijdrage van de wetenschap aan de SDG's. ISC, de mondiale koepel van meer dan 140 wetenschapsorganisaties identificeerde Agenda 2030 als focus voor haar activiteiten voor de komende jaren.

DEEL G. JONGEREN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad (NJR)

Dit hoofdstuk is geschreven door [de NJR](#) vanuit het perspectief van Nederlandse jongeren via consultatie van diverse nationale jongerenorganisaties en de Nederlandse jongerenvertegenwoordigers. In de leeftijd 12 tot 30 jaar zijn er in Nederland bijna 4 miljoen jongeren, waarvan een groot deel formeel vertegenwoordigd is in de achterban van NJR via lidorganisaties. Dit jaar ligt de focus van deze bijdrage op de toekomst van onderwijs en werk en de positie van jongeren. Dat laat zien dat de zeventien SDG's geen losse thema's zijn maar samenhangen. Door te investeren in jongeren en hun toekomstperspectief, boeken we voortuitgang op alle doelen.

Hoe ziet mijn toekomst eruit? Een vraag die we onszelf als jongeren regelmatig stellen. Studiekeuzes, relaties, interessant werk, een plek om te wonen, maar ook: wat voor plek is onze aarde straks? Vragen die niet alleen voor Nederlandse jongeren relevant zijn, maar voor alle jongeren wereldwijd. De huidige generatie jongeren staat voor flinke uitdagingen. De samenleving vraagt om ingrijpende transities op het gebied van economie, transport en vervoer, energie en voedsel, waarvoor de SDG's een duidelijke agenda vormen. Deze transities vragen om de inzet, de creativiteit en het leiderschap van jongeren, en om samenwerking tussen generaties.

1. De huidige jongerengeneratie staat steeds meer onder druk

De kernboodschap van de SDG's is: *Leave No One Behind*. De gemiddelde scores van Nederland zijn op veel punten goed, maar als we beter kijken zien we dat sommige groepen in de samenleving het beter doen dan anderen. Jongeren hebben vaak een minder sterke positie dan oudere generaties. Het is van belang dat alle jongeren goed toegerust zijn om mee te doen in de maatschappij en dus ook op de arbeidsmarkt. Daardoor worden zij in staat gesteld om die grote toekomstige uitdagingen aan te gaan.

Op dit moment leunt de maatschappij wel heel hard op de inzet en flexibiliteit van jongeren. Een leenstelsel en dus grote studieschulden (SDG 4), een slechte positie op de woningmarkt (SDG 11.1), toenemende prestatiedruk, tijdelijke contracten (8.6/8B), groeiende kansenongelijkheid (SDG 10); de positie van jongeren staat onder druk. In de verkenning van het SER-jongerenplatform [Hoge Verwachtingen](#) over kansen en belemmeringen voor jongeren, wordt duidelijk wat het langetermijneffect is van

de som van allerlei maatregelen op de huidige jongerengeneratie. [Coalitie-Y](#) – een samenwerking van jongerenorganisaties – heeft in september 2019 met brede steun van jongeren een manifest aan premier Rutte overhandigd om aandacht te vragen voor verbetering van de positie van jongeren in Nederland. Een meerderheid van de Tweede Kamer stemde in voor een generatietoets bij de totstandkoming van beleid, die op dit moment ontwikkeld wordt. Met [#NietMijnSchuld](#) voeren studenten campagne om het leenstelsel af te schaffen. In het buitenlandbeleid legt de nieuwe strategie [Youth at Heart](#) de focus op jongeren, onderwijs en werkgelegenheid.

Aanbevelingen richting het kabinet voor verbetering van het toekomstperspectief van jongeren:

- Pak het leenstelsel aan, voer de basisbeurs terug in, en compenseer de groep studenten die nu de dupe is;
- Verbeter de (financiële) zelfstandigheid van jongeren en besteed meer aandacht aan de overgang van minderjarig naar volwassen;
- Zorg voor voldoende studenten- en starterswoningen; in steden, maar ook daarbuiten;
- Zorg voor meer zekerheid op de arbeidsmarkt, en verklein de kloof tussen vast en flex;
- Bouw aan een eerlijk, eenvoudig en evenwichtig pensioenstelsel.

2. Toename in verschillen tussen jongeren

We signaleren niet alleen ongelijkheid tussen generaties, maar ook ongelijkheid tussen jongeren onderling, in positie en kansen, en in ruimte om je stem te laten horen (SDG 10.2). De huidige maatschappij vormt een pittige uitdaging voor de meeste jongeren, maar die uitdaging is nog groter voor de groepen die om wat voor reden dan ook kwetsbaar zijn. De SER verkenning zegt hierover: 'Er tekent zich steeds duidelijker een maatschappelijke scheidslijn af tussen jongeren met meer en minder kansen. Wie de juiste relaties heeft, heeft meer kans op interessant werk, op hulp bij financiële tegenslagen en op een soepeler combinatie van werk en zorg. Wie dergelijk 'sociaal kapitaal' niet van huis uit meekrijgt, heeft het – ondanks behaalde diploma's – een stuk moeilijker.' Ook vooroordelen en discriminatie op basis van gender, afkomst, seksuele voorkeur of denkwijze, maar ook de plek waar je opgroeit, psychische problemen, en beperking of chronische aandoening leiden tot minder kansen. Een stapeling van factoren zorgt daarbij voor een grotere achterstand.

Aanbevelingen richting het kabinet voor verbetering van het toekomstperspectief van alle jongeren:

- Zorg voor kwalitatieve stages voor alle jongeren en doe onderzoek naar oplossingen om discriminatie te voorkomen bij sollicitaties, zoals bijvoorbeeld anoniem solliciteren;
- Ondersteun jongerenorganisaties financieel en creëer zo een sterke en toegankelijke basis voor jongeren om zich via extra-curriculaire activiteiten, bijvoorbeeld bestuurswerk of vrijwilligerswerk, verder te ontwikkelen.

3. Het begint bij ontwikkeling

Nederlands onderwijs (SDG 4) is van goede kwaliteit. School is echter niet enkel de plek om kennis op te doen, maar ook een plek om te leren wie je bent en wat je kunt. Verankering van persoonsvorming en burgerschap in het onderwijs is daarvoor essentieel. Verschillende jongerenorganisaties leverden input aan curriculum.nu om ook de stem van scholieren te laten klinken in de herziening van basis- en voortgezet onderwijs. In deze curriculumherziening kwam daarnaast ook de behoefte om onderwijs beter aan te laten sluiten bij maatschappelijke uitdagingen terug (SDG 4.7). Zo zien we dat veel jongeren zichzelf onderwijzen op het gebied van klimaatverandering bij gebrek aan informatie hierover in het reguliere onderwijs (SDG 12.8 en 13.3). Bij seksuele voorlichting willen leerlingen meer aandacht voor hoe je met elkaar omgaat en communiceert, zowel on- als offline, in relaties en tijdens seks – en dit gedurende hun hele schoolcarrière (SDG 3.7, o.a. onderzoek [Gewoon het taboe eraf halen](#)).

Aanbevelingen richting het kabinet voor beter onderwijs en ontwikkeling:

- Sterkere focus op sociaal-emotionele vaardigheden, persoonsvorming, burgerschap en mediawijsheid in onderwijs;
- Zorg ervoor dat zelfontwikkeling en studeren toegankelijker wordt voor jongeren, ook nadat zij een opleiding hebben afgerond;
- Moderniseer seksuele voorlichting op basis van behoeftes van jongeren, en met seksuele- en genderdiversiteit als uitgangspunt;
- Investeer in het onderwijs, zodat docenten de ruimte krijgen voor de ontwikkeling van al hun leerlingen.

4. Druk op jongeren veroorzaakt stress

De groeiende druk op de huidige generatie jongeren heeft ook invloed op de mentale gezondheid (SDG 3.4). Jongeren ervaren een hoge prestatiedruk en stress. Er is financiële onzekerheid, onder andere door studieschulden,

en jongeren hebben serieuze zorgen over de gevolgen van klimaatverandering. Daarnaast blijft het behandelen van mentale problemen lastig. Niet iedereen heeft toegang tot hulpverlening en juist jongeren met de meest “complexe” problemen worden nu niet geholpen. De wachtlijsten zijn lang en er is onvoldoende specialistische capaciteit beschikbaar in de GGZ. Tegelijkertijd zien we nog altijd veel stigma over mentale gezondheidsproblemen in de samenleving als geheel, maar ook bij hulpverleners en bij jongeren zelf. Dit heeft consequenties voor de mate waarin jongeren zich kunnen ontplooien. Het beïnvloedt in hoeverre jongeren in combinatie met school en werk zich bezig kunnen houden met maatschappelijke impact en participatie.

Aanbevelingen richting het kabinet op het gebied van mentale gezondheid onder jongeren:

- Maak mentale gezondheid onder jongeren bespreekbaar, doorbreek zo het taboe op depressies, stress en andere psychische problemen en geef jongeren de ruimte en de handvaten om zelf ermee aan de slag te gaan;
- Zet in op het verkorten van de wachttijden binnen de jeugd-GGZ en laat jongeren meepraten over hun eigen behandeling.

5. Werken aan een schone en leefbare planeet

Steeds meer jongeren maken zich zorgen over milieuvraagstukken en de gevolgen van klimaatverandering (SDG 13, maar ook 6, 7, 11, 12, 13, 14 en 15) en laten ook duidelijk van zich horen. Juist dit thema laat ook zien dat we het niet alleen kunnen en dat internationale samenwerking nodig is. Klimaatverandering is bij uitstek het thema waar de stem van jongeren terecht vaak erkend wordt en er belangrijke ontwikkelingen zijn. In oktober 2019 zei minister Kaag in haar rol als voorzitter van het [NDC partnership](#) toe aan de jongerenvertegenwoordigers om bij elke *Nationally Determined Contribution* (NDC) ten behoeve van het Parijsakkoord (SDG 13) waar haar ministerie aan werkt, een jongerenstrategie toe te voegen. Minister Kaag werkt bovendien via het [We Are Tomorrow Global Partnership](#) - samen met de [Jonge Klimaatbeweging](#) om jongerenorganisaties in de *Global South* hun eigen duurzame toekomstvisie te laten vormgeven. Daarnaast werkt het ministerie van LNV in samenwerking met de NJR aan de nieuwe functie van jongerenvertegenwoordiger voor biodiversiteit en voedsel, waarmee jongerenparticipatie binnen internationale besluitvorming versterkt wordt. Bij de Regionale Energie Strategieën (uitvoering van het Nederlandse klimaatakkoord) zet [Klimaat- en Energiekoepel](#) actief in op het betrekken van jongeren. Het klimaatvraagstuk blijft een enorme uitdaging en alle genoemde initiatieven zijn dan ook hard nodig.

Aanbevelingen richting het kabinet voor een schone en leefbare planeet:

- Toets de groeiagenda en het investeringsfonds aan de Sustainable Development Goals en garandeer op deze manier een duurzame, leefbare toekomst voor toekomstige generaties;
- Vraag via de AVVN het internationaal strafhof om advies over de rechten van toekomstige generaties.
- Maak klimaatmaatregelen toegankelijk en zorg dat iedereen meegenomen wordt.

plek voor ambitieverhoging en nieuwe afspraken;

- Maak het systeem van internationaal verantwoording afleggen (nu middels [Voluntary National Reviews](#)) minder vrijblijvend.

6. Inspraak is essentieel

Investeer in onze generatie. Zorg dat we de juiste kennis en vaardigheden op school leren, zodat we die veranderende toekomst aankunnen. Zorg dat we zonder studieschuld aan de rest van ons leven kunnen beginnen en zorg dat iedereen mee kan. Zo kunnen wij ons ten volle inzetten en zo kunnen we de uitdagingen van de toekomst aan. De huidige demografische verhoudingen zorgen ervoor dat jongeren democratisch gezien ondervertegenwoordigd zijn. Creëer daarom meer ruimte voor de stem van jongeren.

Aanbevelingen richting het kabinet om de inspraak van jongeren te verbeteren:

- Geef jongeren een structurele en betekenisvolle rol in (inter)nationale besluitvorming over thema's die hen direct raken, zoals onderwijs en klimaatverandering – en geef dit vorm met een inclusief proces;
- Geef jongerenorganisaties een plek aan de formatietafel;
- Verlaag de stemleeftijd naar 16 en integreer dit met maatschappijleer en burgerschapsonderwijs;
- Leg het bestaan en belang van jongerenbelangenorganisaties wettelijk vast;
- Gebruik begrijpelijke taal, dat is de enige manier om een groter deel van de samenleving te betrekken bij maatschappelijke vraagstukken.

7. Een laatste kanttekening

Op dit moment is geen enkel land op koers om de doelen in 2030 te halen, ook Nederland niet. Jongeren – overal ter wereld – maken zich terecht zorgen over de toekomst die voor hen ligt. Het is duidelijk dat we de doelen ook niet zullen halen als landen zelf kiezen wanneer en hoe ze rapporteren, en als we de impact en verantwoordelijkheid van onze consumptiepatronen elders buiten beschouwing laten.

Aanbevelingen richting het kabinet om de mondiale monitoring van SDG-voortgang te verbeteren:

- Maak het [High Level Political Forum](#) van de VN weer een

DEEL H. MENSENRECHTEN met focus op gendergelijkheid

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van het College voor de Rechten van de Mens

In deze bijdrage gaat het College voor de Rechten van de Mens in op de relatie tussen de SDG's en mensenrechten. Vervolgens geeft het College specifiek aandacht aan de voortgang die in Nederland is gemaakt met het bereiken van gendergelijkheid (SDG 5). Gelijkheid tussen mannen en vrouwen verdient extra aandacht omdat uit metingen blijkt dat Nederland het beter kan doen op dit gebied.

1. SDG's en mensenrechten

Het nastreven van de SDG's en duurzame ontwikkeling gaat hand in hand met de verwezenlijking van mensenrechten. Aan het recht op onderwijs kan bijvoorbeeld niet worden voldaan zonder een ontwikkeld onderwijssysteem (SDG 4). Omgekeerd scheppen mensenrechten de randvoorwaarden die nodig zijn voor ontwikkeling. Zo is het recht op vrijheid van meningsuiting een voorwaarde voor de ontwikkeling van inclusieve en representatieve instituties (SDG 16). Dat er een sterke interactie tussen mensenrechten en de SDG's is blijkt ook uit een inventarisatie van het [Danish Institute for Human Rights](#); ongeveer 90 procent van alle 169 SDG-subdoelen is gerelateerd aan mensenrechten.

Afgelopen jaar heeft de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) het advies - met de veelzeggende titel - [Duurzame ontwikkeling en mensenrechten: een noodzakelijk verbond](#) uitgebracht op verzoek van de minister van Buitenlandse Zaken en de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Naast het uiteenzetten van het belang en de verwevenheid tussen de SDG's en mensenrechten, constateert de AIV dat het leggen van de verbinding tussen de SDG's en mensenrechten niet alleen relevant is voor het internationale beleid maar ook verwezenlijkt dient te worden in Nederland. Daarbij merkt de AIV expliciet op dat de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba hier ook onder vallen. Nationale mensenrechteninstituten zoals het [College voor de Rechten van de Mens](#) spelen een belangrijke rol bij het toezicht houden op de implementatie van de SDG's. Zo draagt het College bij aan de SDG-uitvoering door het doen van onderzoek, bijvoorbeeld naar de omvang van [zwangerschapsdiscriminatie](#) (SDG 5.1) of door het geven van advies aan de regering over de [positie van mensen met een beperking](#) van jongs af aan (SDG 8.5 en 10.2).

2. Gendergelijkheid (SDG 5)

SDG 5 staat voor het bereiken van gendergelijkheid en *empowerment* voor alle vrouwen en meisjes. De Monitor Brede Welvaart en SDG's van dit jaar toont een gemengd beeld wat betreft SDG 5: hoewel Nederland zich naar het gestelde doel toe beweegt is het maar de vraag of dat voldoende is om in 2030 gendergelijkheid te hebben bewerkstelligd en scoort Nederland op een aantal punten een stuk slechter dan andere EU landen. Dit laatste wordt ook bevestigd in verschillende rapportages. Volgens het [Global Gender Gap Report](#), dat ieder jaar wordt uitgebracht door het *World Economic Forum*, is Nederland in 2019 naar plaats 38 (van de 153) gezakt in de ranking van gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Dit is elf plaatsen lager dan 2018. Deze dalende positie is te verklaren doordat Nederland nog nooit een vrouwelijke premier heeft gehad en relatief weinig vrouwelijke Kamerleden heeft. Daarnaast constateert het rapport dat er nog steeds sprake van genderongelijkheid op de arbeidsmarkt is; het aandeel vrouwen in leidinggevende functies in Nederland is bijvoorbeeld een stuk kleiner dan in andere welvarende landen. Ook is er ruimte voor verbetering op het gebied van geweld tegen vrouwen. Dit bleek uit het [Baseline Evaluation Report Netherlands](#) van de *Group of Experts on Action against Violence against women and Domestic Violence* (GREVIO) van begin 2020 waarin de Nederlandse maatregelen om geweld tegen vrouwen te stoppen werden geëvalueerd. In de hier opvolgende paragrafen worden deze twee hardnekkige problemen, genderongelijkheid op de arbeidsmarkt en geweld tegen vrouwen, uitgebreider toegelicht.

3. Gendergelijkheid en de arbeidsmarkt

Gelijke kansen voor vrouwen inzake leiderschap en gelijke toegang en rechten op economische middelen zijn een essentieel onderdeel van SDG 5 (SDG 5.5 en 5.a). Volgens het rapport [Part-time and Partly Equal](#) van de OESO wordt in Nederland maar ongeveer een kwart van alle managementposities vervuld door vrouwen en voor elke 580 euro die een vrouw verdient, verdient een man ongeveer 1000 euro; dus bijna twee keer zoveel. Hiermee scoort Nederland ver onder het gemiddelde van andere welvarende OESO-landen.

Deze verschillen voor Nederland worden volgens de OESO grotendeels verklaard door het grote aandeel vrouwen die

parttime werken.¹⁸ Met bijna 60 procent parttime werkende vrouwen is de Nederlandse situatie uitzonderlijk. Dit is volgens de OESO ongeveer drie keer zoveel als het aandeel parttime werkende vrouwen in andere welvarende landen. Omdat vrouwen gemiddeld minder uren werken dan mannen hebben ze een lager inkomen en maken ze tevens minder snel carrière. Ook leidt het relatief grote aandeel parttime werkende vrouwen tot een scheve distributie van (onbetaalde) taken thuis, zoals zorgen voor de kinderen. Zo besteden vrouwen in Nederland gemiddeld 225 minuten per dag aan onbetaald (huishoudelijk) werk terwijl dit voor mannen gemiddeld 145 minuten per dag is.

Bovendien krijgen vrouwen een lagere beloning per uur dan hun mannelijke collega's in een gelijkwaardige functie met vergelijkbare ervaring. Dit volgt onder andere uit de publicatie [Unequal Pay in the Netherlands](#) van het College over salarisverschillen tussen mannen en vrouwen bij ziekenhuizen, hogescholen en verzekeraars. In alle drie sectoren bleken mannen meer betaald te krijgen dan vrouwen terwijl dit niet uitgelegd kon worden door een objectieve rechtvaardiging, zoals werkervaring. Verder hebben veel vrouwen ook last van zwangerschapsdiscriminatie. Uit de publicatie [Is het nu beter bevallen?](#) van het College uit 2016 blijkt dat 43 procent van de werkende of werkzoekende vrouwen die recent een kind kregen hiermee op het werk negatief geconfronteerd wordt. Als reactie op dit onderzoek heeft het kabinet het [Actieplan Zwangerschapsdiscriminatie](#) opgesteld. Het College blijft toezicht houden en zal in 2020 opnieuw een onderzoek uitbrengen over zwangerschapsdiscriminatie in Nederland.

Een van de maatregelen die de OESO voorstelt om een meer gelijke verdeling van werk en zorgtaken tussen mannen en vrouwen te bewerkstelligen is de uitbreiding van het vaderschapsverlof. Dit past bij SDG 5.4 om gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin te bevorderen. De Wet Invoering Extra Geboorteverlof (WIEG) is in dit verband een goede stap. Door de WIEG heeft een partner sinds 2019 recht op vijf dagen betaald geboorteverlof in plaats van slechts twee. Ook krijgen partners vanaf juli 2020 recht op vijf weken extra verlof voor zeventig procent van het normale loon. Doordat vaders meer bij hun kinderen zijn vlak na de geboorte – een belangrijke periode voor de zorgtaakverdeling – is het waarschijnlijk dat zij een grotere zorgtaak op zich nemen dan zonder uitgebreid verlof het geval zou zijn. Hierdoor ontstaat voor vrouwen de mogelijkheid om meer te werken en carrière te maken. Ook helpt partnerverlof tegen zwangerschapsdiscriminatie, omdat het vrouwen na het krijgen van een kind in staat stelt weer eerder aan het arbeidsproces deel te nemen. Het blijft

echter de vraag of de WIEG voldoende is om te zorgen dat genoeg mannen meer zorgtaken thuis op zich nemen. Het College adviseert, zoals ook eerder in de [Internetconsultatie WIEG](#), dat aanvullende maatregelen genomen moeten worden zodat partners daadwerkelijk gebruik maken van het verruimde verlof. Ook moeten de effecten van de wet nauwlettend gemonitord worden.

Om het lage aandeel van vrouwen in topfuncties aan te pakken heeft de Tweede Kamer afgelopen jaar het [Vrouwenquotum](#) voor grote bedrijven goedgekeurd. Ten minste dertig procent van de Raad van Commissarissen bij een beursgenoteerd bedrijf dient uit vrouwen te bestaan. Ook zijn grote bedrijven verplicht een plan en streefcijfers op te stellen voor meer vrouwen in de top en subtop. Met deze maatregelen geeft de overheid gevolg aan het advies van de SER. Hieruit bleek dat het tempo om genderdiversiteit in de bedrijfstop te bereiken te laag is; genderongelijkheid in de (sub)top bleef hardnekkig. De bijdrage van het vrouwenquotum aan meer gendergelijkheid moet nauwlettend gemonitord worden, zeker gezien de SER-analyse ook laat zien dat vrouwenquota in andere landen geen effect lijken te hebben op de positie van vrouwen onder de (sub)top.

4. Geweld tegen vrouwen

Geweld tegen vrouwen (SDG 5.2) is in Nederland nog steeds een groot probleem. In 2019 heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) een uitgebreid onderzoek gepubliceerd met de titel [Prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling](#). Hieruit bleek dat ten minste 27.000 mannen en 97.000 vrouwen thuis structureel te maken hebben met fysiek en/of seksueel geweld.

Nederland heeft het Verdrag van Istanbul geratificeerd in 2015. Hiermee heeft Nederland, net als 33 andere landen, zich verplicht om maatregelen te nemen ter bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. GREVIO, de internationale toezichthouder van dit verdrag, heeft begin 2020 een [Evaluatierapport](#) gepubliceerd over hoe de Nederlandse overheid het verdrag naleeft. GREVIO heeft waardering voor de inzet en maatregelen om geweld tegen vrouwen te bestrijden. In het rapport staan echter ook verbeterpunten. Een belangrijke zorg van GREVIO is de gender-neutrale aanpak om geweld tegen vrouwen te bestrijden. GREVIO dringt aan om deze aanpak te herzien. Beleid tegen huiselijk geweld moet gendersensitief zijn zodat er voldoende aandacht is voor de structurele oorzaken van geweld tegen vrouwen.

In 2018 is het landelijke programma [Geweld Hoort Nergens](#)

¹⁸ De OESO hanteert als definitie voor parttime werk: een baan van minder dan 30 uur per week.

[Thuis](#) gestart om huiselijk geweld en kindermishandeling aan te pakken. Het College heeft waardering voor het programma en de initiatieven die het programma verder uitwerken. Wel stelt het College vast, zoals toegelicht in zijn [Schriftelijke bijdrage](#) aan GREVIO, dat het structureel voorkomen van (huiselijk) geweld tegen vrouwen geen onderdeel is van het programma. In Nederland zijn de gemeenten in eerste instantie verantwoordelijk voor de aanpak van huiselijk geweld. Hierdoor is zorg op maat in de regio mogelijk. Het risico van deze aanpak is het gevaar op regionale verschillen in de hulp en ondersteuning voor vrouwen. De regering dient te beoordelen of het toezicht op lokaal niveau adequaat is en maatregelen te nemen als dit niet het geval is.

Vrouwelijke genitale verminking (VGV) is een ernstige vorm van geweld tegen vrouwen. SDG 5.3 en artikel 38 van het Verdrag van Istanbul roepen op om VGV te voorkomen, bestrijden en te bestraffen. Uit een [Prevalentieonderzoek](#) van 2019 blijkt dat naar schatting 4190 meisjes onder de negentien jaar, afkomstig uit landen waar VGV wordt gepraktiseerd en woonachtig in Nederland, het risico lopen om VGV te ondergaan in de komende twintig jaar. GREVIO heeft waardering voor de inzet van Nederland om VGV te voorkomen maar constateert ook dat het onduidelijk is of VGV afneemt door de genomen maatregelen. In het nieuwe [Actieagenda Schadelijke Praktijken](#) van 2020 staan maatregelen die genomen zullen worden tegen onder andere VGV, zoals een laagdrempelige meldstructuur voor slachtoffers.

5. Nederland kan beter

Het College constateert dat de Nederlandse overheid stappen heeft gezet om het doel van gendergelijkheid, SDG 5, te verwezenlijken. Op een aantal punten, zoals het aantal vrouwen in managementposities, doet Nederland het slechter dan andere welvarende landen.

Arbeidsmarktdiscriminatie en geweld tegen vrouwen vormen hardnekkige problemen. De effectiviteit van de genomen maatregelen om dit aan te pakken in het Europese deel én het Caribische deel van Nederland moet nauwgezet worden gemonitord door de overheid om de verwezenlijking van SDG 5 dichterbij te brengen. Ook het College speelt hierbij een rol en heeft dan ook het thema gendergelijkheid (samen met het thema digitalisering) gekozen als strategische prioriteit voor de periode 2020-2023.

